

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ &
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΙΕΡΕΥΝΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΙΣ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ/-ΣΤΩΝ: ΠΑΠΑΔΑΚΗ ΕΛΕΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΨΗ: ΚΟΥΤΣΙΟΣ ΑΣΗΜΑΚΗΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ- 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....</u>	<u>3</u>
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός.....</u>	<u>4</u>
1.1 Τι είναι ερμηνεία.....	4
1.2 Ιστορική αναδρομή της ερμηνείας.....	5
1.3 Η ερμηνεία και τα σύγχρονα μουσεία.....	7
1.4 Η σημασία του ερμηνευτικού σχεδιασμού και η εφαρμογή του στα Μουσεία...	8
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Μουσείο και επικοινωνία .....</u>	<u>13</u>
2.1 Τι είναι επικοινωνία.....	13
2.2 Μουσειακή επικοινωνία.....	14
2.3 Τρόποι επικοινωνίας εντός και εκτός του Μουσείου.....	15
2.4 Μοντέλα επικοινωνίας και προσεγγίσεις επικοινωνίας.....	15
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης και ο</u> <u>ερμηνευτικός σχεδιασμός του.....</u>	<u>21</u>
3.1 Τα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας στην Ευρώπη.....	21
3.2 Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης.....	24
3.3 Τα πρώτα βήματα του ΜΦΙΚ.....	27
3.4 Ο ρόλος του ΜΦΙΚ σήμερα.....	28
3.5 Η ερμηνευτική στρατηγική του ΜΦΙΚ.....	37
I. Όραμα	
II. Οργάνωση και δομή της έκθεσης	
III. Χρήση ερμηνευτικών και εκθεσιακών μέσων	
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....</u>	<u>40</u>
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</u>	<u>42</u>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσπάθεια της ερμηνείας και της παρουσίασης των εκθεμάτων στους επισκέπτες αποτελεί σημαντική και επιμορφωτική λειτουργία του σύγχρονου μουσείου. Τις τελευταίες δεκαετίες σπουδαία μουσεία χρησιμοποιούν τον ερμηνευτικό σχεδιασμό προκειμένου να δημιουργήσουν ένα μοναδικό χώρο για την προβολή των εκθεμάτων έχοντας ως στόχο την έκθεση και την γνώση αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την επισκεψιμότητα τους.

Αρκετά μουσεία στο χώρο της Ευρώπης και ειδικότερα στην Ελλάδα παρόλο που έχουν μια αξιόλογη συλλογή και χώρο και ενώ θεωρούνται μοναδικά στο κοινωνικό περιβάλλον δεν έχουν την επισκεψιμότητα που απαιτείται προκειμένου να επιβιώσει. Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός και η σωστή επικοινωνιακή πολιτική έρχονται για να βοηθήσουν τα μουσεία να αναπτυχθούν και να επιτύχουν τους στόχους τους.

Η ερμηνεία είναι ένας όρος πολύπλοκος καθώς χρειάστηκαν αρκετά χρόνια έρευνας για να αποτυπωθεί ένας ολοκληρωμένος ορισμός. Πολλοί ερευνητές ανακάλυψαν ότι η ερμηνεία στο μουσειακό χώρο είναι ένα πολύ βασικό εργαλείο για τους διοργανωτές. Μουσεία που στήθηκαν με βάση κάποιο οργανωμένο ερμηνευτικό σχεδιασμό θεωρούνται σήμερα από τα πιο σπουδαία και πετυχημένα.

Η σημασία της ερμηνείας και η σπουδαιότητάς της εκπληρώνεται με βάση τον εκπαιδευτικό και επικοινωνιακό ρόλο του μουσείου. Η επικοινωνιακή πολιτική καλείται να αναδείξει το χώρο και τα εκθέματα με ένα ιδιαίτερο και πρωτότυπο τρόπο. Τεχνολογικά μέσα και μέθοδοι προσέγγισης που βοηθούν στην επικοινωνία του επισκέπτη τόσο με το χώρο όσο και με τα ίδια τα εκθέματα.

Ένα μεγάλο παράδειγμα μιας μουσειολογικής προσέγγισης προσιτή στη σημερινή κοινωνία είναι το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης το οποίο έχει προοπτικές από το ξεκίνημά του κιόλας να γίνει πρότυπο στα ευρωπαϊκά και όχι μόνο δεδομένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η ερμηνεία θεωρείται από τα αναπόσπαστα κομμάτια στο σχεδιασμό ενός μουσείου και θεωρείται εργαλείο για τους σημερινούς μουσειολόγους. Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει αναφορά η έννοια της ερμηνείας και πως αυτή ξεκίνησε να εισβάλλει στους μουσειακούς χώρους καθώς και την δομή του ερμηνευτικού σχεδιασμού που καταλήγει να υπάρχει σε όλο και περισσότερα μουσεία στην Ευρώπη.

1.1 Τι είναι ερμηνεία

Η ερμηνεία είναι η εκπαιδευτική δραστηριότητα η οποία στοχεύει να αποκαλύψει νοήματα και σχέσεις μέσω της χρήσης αυθεντικών αντικειμένων, εμπειριών από πρώτο χέρι και οπτικών μέσων και λιγότερο μεταδίδοντας πληροφορίες.¹ Είναι ένας όρος με ευρεία χρήση στο χώρο των μουσείων και ειδικότερα των εκθέσεων. Για να θεωρηθεί ένα μουσείο επιτυχημένο θα πρέπει να έχει ένα πρότυπο για τον ερμηνευτικό σχεδιασμό του.

Μια σχετική επιτροπή το 1999 καθόρισε τα χαρακτηριστικά στοιχεία της «τέλειας» ερμηνείας με βάση το περιεχόμενο, τη στρατηγική και την πρόσβαση.² Τα χαρακτηριστικά αυτά σύμφωνα με το Veverka³ είναι η δήλωση του μουσείου στο τι θέλει να παρουσιάσει (συγκεκριμένα θέματα), ο στόχος της παρουσίασης (φυσιογνωμία του επιθυμητού κοινού και τις ανάγκες του), για ποιο λόγο το μουσείο επιθυμεί να βελτιώσει/ αλλάξει την παρουσίαση εντοπίζοντας συγκεκριμένους στόχους, ποια είναι τα οφέλη για τον επισκέπτη για το χώρο, τις συλλογές και γενικά για το μουσείο, πως αξιολογούνται και ποια ερμηνευτική στρατηγική σκοπεύει να παρουσιάσει ο ερμηνευτής στο μουσείο ώστε να επιτύχει τους στόχους και τα αποτελέσματα που επιθυμεί.

---

¹ Tilden, F. (1997), 3^η έκδοση, *Interpreting our Heritage*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press

² Black, G. *The Engaging Museum: Developing Museums for Visitor Involvement*, (2005), Routledge

³ Veverka, J. (1994), *Interpretive Master Planning*, Helena, MT: Falcon Press, σελ 32

Η ερμηνεία διακρίνεται περισσότερο ως μέσον παρά ως σκοπό καταυτόν, επομένως δεν έχει τόσο σημασία ο ορισμός όσο η εφαρμογή πρακτικών αρχών με σκοπό την ενθάρρυνση διαφορετικών κατηγοριών του κοινού.⁴

Η γενική έννοια της διαμεσολάβησης -πως αποκαλούν την ερμηνεία οι Andre D-esvallees και Francois Mairesse- μας καλεί επίσης να αντιληφθούμε το ίδιο τοπολιτιστικό ίδρυμα ως μετάδοση αυτής της κοινής κληρονομιάς, η οποία ενώνει τα μέλη μιας κοινότητας και στην οποία αυτά τα μέλη αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους. Με αυτή την έννοια του όρου, ακριβώς μέσω της διαμεσολάβησης τα άτομα αντιλαμβάνονται και κατανοούν τον κόσμο και την ίδια τους την ταυτότητα. Επίσης, στο πολιτιστικό πεδίο η διαμεσολάβηση προωθεί τη δημοσιοποίηση ιδεών και πολιτιστικών προϊόντων, όπως την ανάδειξή τους από τα μέσα και περιγράφει τη διακίνησή τους μέσα σε ολόκληρη την κοινωνική σφαίρα.⁵ Στην ουσία αφορά σε ένα ευρύ φάσμα ενεργειών που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο του μουσείου προκειμένου να γεφυρωθεί η απόσταση ανάμεσα στα εκτιθέμενα (όραση) και στα νοήματα που ενδεχομένως εμπεριέχουν αυτά τα αντικείμενα και οι τόποι (γνώση).⁶

Τελικά, η διαμεσολάβηση (ερμηνεία) αποτελεί κεντρική έννοια σε μια φιλοσοφία που είναι ερμηνευτική και στοχαστική.⁷ Διαδραματίζει καίριο ρόλο στην επιδίωξη κάθε επισκέπτη για αυτογνωσία, μια γνώση την οποία καλείται να διευκολύνει το μουσείο. Όταν ο θεατής στέκεται αντιμέτωπος με έργα που παρήγαγαν άλλοι άνθρωποι, ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να επιτύχει την απαραίτητη υποκειμενικότητα που θα του εμπνεύσει αυτογνωσία και κατανόηση της προσωπικής του ανθρώπινης περιπέτειας μέσω αυτού του αντικειμένου, είναι η διαμεσολάβηση.⁸

1.2 Ιστορική αναδρομή της ερμηνείας

Η έννοια της ερμηνείας και η εφαρμογή της υπάρχει περίπου εδώ και ένα αιώνα. Σύμφωνα με τους Brochu & Merriman⁹ η Υπηρεσία Εθνικών Πάρκων (NPS) στις ΗΠΑ προσέλαβε φύλακες και «ερμηνευτές» από την πρώτη σχεδόν στιγμή της

---

⁴ Tilden, F. (1997), ο.π.

⁵ Desvallees A. & Mairesse F., Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Armand Colin, σ 34

⁶ Desvallees A. & Mairesse F., Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Armand Colin, σ 34

⁷ Paul Ricoeur

⁸ Desvallees A. & Mairesse F., Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Armand Colin, σ 35

⁹ Brochu, L. and Merriman, T. (2002) Personal Interpretation, Fort Collins CO: interpPress

δημιουργίας της, το 1916. Σήμερα υπάρχουν περισσότεροι από 350.000 «ξεναγοί φύσης» μόνο στις ΗΠΑ και πολύ περισσότερες χιλιάδες παγκοσμίως.

Ο John Muir (1890) ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο της ερμηνείας όπως τον εννοούμε σήμερα. Κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια να δώσει στους άλλους τη βοήθεια να καταλαβαίνουν και να εκτιμούν τη φύση. Ο Enos Mills ήταν ο πρώτος συγγραφέας που χαρακτήριζε τους ξεναγούς ως ερευνητές. Ενώ το 1957 ο Freeman Tilden πρώτο δημοσίευσε το βιβλίο του *Ερμηνεύοντας την πολιτιστική μας κληρονομιά (Interpreting our Heritage)* και θεωρήθηκε σταθμός για το σύγχρονο κοινό. Ο Tilden δίνοντας λιγότερη αξία στον ορισμό της ερμηνείας και περισσότερη στις οδηγίες διατύπωσε έξι αρχές¹⁰ οι οποίες είναι οι εξής:

1. Η ερμηνεία που δεν συνδέει τα εκθέματα με κάτι σχετικό με την προσωπικότητα ή την εμπειρία του επισκέπτη θα είναι στείρα
2. Οι πληροφορίες από μόνες τους δεν είναι ερμηνεία. Ερμηνεία είναι η αποκάλυψη που βασίζεται στις πληροφορίες. πρόκειται για δυο εντελώς διαφορετικά πράγματα. Ωστόσο κάθε ερμηνεία περιλαμβάνει πληροφορίες
3. Η ερμηνεία είναι «τέχνη» που συνδυάζει πολλές τέχνες, ανεξάρτητα αν το υλικό που παρουσιάζεται είναι το επιστημονικό, ιστορικό ή αρχιτεκτονικό. κάθε τέχνη είναι σε κάποιο βαθμό διδάξιμη
4. Ο κύριος στόχος της ερμηνείας δεν είναι η καθοδήγηση, αλλά η αφύπνιση του ενδιαφέροντος.
5. Η ερμηνεία θα πρέπει να παρουσιάζει το σύνολο μάλλον παρά τα επιμέρους στοιχεία
6. Η ερμηνεία που απευθύνεται σε παιδιά (ως ηλικία των 12) δεν πρέπει να είναι μια «υπεραπλούστευση» της παρουσίασης στους ενήλικες αλλά να ακολουθεί διαφορετική προσέγγιση.

Το 1980 ο William Lewis φτιάχνει την πρώτη έκδοση του *Ερμηνεία για τους επισκέπτες πάρκων (Interpreting for Park Visitors)*. Ο Lewis αναφέρει πως όλες οι αρχές της ερμηνείας μπορούν να γίνουν σε πράξη. Στη συνέχεια η πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση στο Ηνωμένο Βασίλειο έγινε από τον Don Aldridge για το Εθνικό Πάρκο Peak το 1960. Στο πέρασμα των δεκαετιών η ερμηνεία αρχίζει να

---

¹⁰ Tilden, F. (1997), ο.π.

παίζει σημαντικό ρόλο σε διάφορους πολιτισμικούς χώρους και ήταν η αιτία για την ανάπτυξη του τουρισμού. Το 1998 η Ένωση Αμερικανικών Μουσείων (AAM) καθιέρωσε το National Interpretation Project. Ενώ ένα χρόνο μετά καθορίζετε η «τέλεια» ερμηνεία και τα χαρακτηριστικά της με βάση τον Veverka¹¹ όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.

Σήμερα είναι δύσκολο να υπάρξει μουσείο χωρίς να έχει έναν ερμηνευτικό σχεδιασμό, διότι επιτυχημένο θεωρείται έχοντας ξεκινήσει να δημιουργεί τις εκθέσεις του σύμφωνα με μια συγκεκριμένη ερμηνεία. Οι ερευνητές τις τελευταίες δεκαετίες μελέτησαν διεξοδικά τον όρο αυτό και ανακάλυψαν ότι με την ερμηνεία μπορεί να υπάρξει ένα ολοκληρωμένο μουσείο που καθορίζει και επιτυγχάνει τους στόχους του.

1.3 Η ερμηνεία και τα σύγχρονα μουσεία

Τρεις είναι οι λέξεις κλειδιά για τα σύγχρονα μουσεία: εκπαίδευση-επικοινωνία-ερμηνεία. Το ζητούμενο είναι να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται η μεταξύ τους σχέση.¹²

Τα μουσεία συλλέγουν και συντηρούν πρωτότυπα αντικείμενα (έργα τέχνης, αντικείμενα του υλικού πολιτισμού και του φυσικού κόσμου) και διαθέτουν τη γνώση για αυτά στο ευρύ κοινό κυρίως με τη διοργάνωση εκθέσεων. Τυπικά οι εκθέσεις είναι ερμηνείες συλλογών ή τμημάτων συλλογών.¹³ (Μπούνια). Η ανάγνωση ότι η ερμηνεία του παρελθόντος είναι αναπόφευκτα επηρεασμένη από την ιδεολογική σκοπιά του σύγχρονου ερευνητή και έχει επίδραση και στον τρόπο μελέτης των μουσείων.¹⁴

Η ερμηνευτική προσέγγιση του υλικού πολιτισμού δεν έχει σταθερό χαρακτήρα μέσα στο χρόνο και το χώρο, καθώς διαφοροποιείται κάθε φορά, σύμφωνα με τις επικρατούσες πολιτισμικές και επιστημολογικές τάσεις. Η εξέλιξη στις γνώσεις και στην τεχνολογία έχει αναπτύξει περισσότερο την προσέγγιση των ερμηνευτών μέσα στα μουσεία. Κάθε χώρος με τον καιρό μεταβάλλεται. Κάθε πολιτισμός, δηλαδή, αντιλαμβάνεται τα πράγματα διαφορετικά. Τα μουσεία δεν

---

¹¹ Veverka, J. (1994) ο.π. σελ 32

¹² E. Hooper-Grenhill, (1994) σελ 3

¹³ Μπούνια, Α. (2004). Τα Πολυμέσα ως Ερμηνευτικά Εργαλεία στα Ελληνικά Μουσεία: Γενικές Αρχές και Προβληματισμοί, σελ 1

¹⁴ Οικονόμου Μ., Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; σελ 61

διαφοροποιούνται ως προς το περιεχόμενο τους, ως προς το είδος των υλικών πολιτισμικών μαρτυριών που εκθέτουν. Διαφοροποιούνται ως προς το τι εκθέτουν αλλά και ως προς το πώς το εκθέτουν.¹⁵

Το 1979 ο Alexander υποστήριξε ότι η επιτυχημένη ερμηνεία περιλαμβάνει τουλάχιστον πέντε στοιχεία τα οποία είναι τα εξής: η αποκάλυψη νοημάτων και η γνώση της αλήθειας, η ουσία των αντικειμένων από θέμα αυθεντικότητας και αισθητικής, οι έρευνες οι οποίες εξασφαλίζουν μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία, η παραπάνω χρήση των αισθήσεων του επισκέπτη και φυσικά η χρήση μιας ανεπίσημης εκπαίδευσης χωρίς περιορισμούς. Από τότε έχει δοθεί αυξημένη προσοχή στα μέσα και τον τρόπο παρουσίασης, παρά στο κοινό ως ισότιμο εταίρο του μουσείου.¹⁶ Επομένως οι σύγχρονες αντιλήψεις σχετικά με το ρόλο των μουσείων δίνουν τη προτεραιότητα στον επισκέπτη, καθώς και την ιδιαίτερη προσοχή στην πρόσβαση του. Τέλος ο ρόλος του μουσείου είναι η εμπλοκή ενός διαφοροποιημένου κοινού.

1.4 Η σημασία του ερμηνευτικού σχεδιασμού και η εφαρμογή του στα Μουσεία

Το εκτιθέμενο περιεχόμενο των μουσείων αποκτά συνοχή μέσα από τη διαδικασία ερμηνείας. Τα μουσειακά αντικείμενα προέρχονται από πολλές διαφορετικές πηγές και μπορούν να εισέλθουν στο μουσείο με διαφορετικούς τρόπους (ανασκαφή, δωρεά, αγορά κ.α.). Όμως από την στιγμή που εκτίθενται σε ένα μουσείο αυτό που έχουν από κοινού είναι η στέρηση της αρχικής τους χρήσης και των συμφραζόμενων.¹⁷ Μέσα στο χώρο του μουσείου αλλάζουν νόημα και αποκτούν νέες ερμηνείες. Οι ερμηνείες αυτές έχουν να κάνουν με το περιβάλλοντα χώρο, την σύνδεση τους με τα υπόλοιπα εκθέματα και φυσικά τον τρόπο σκέψης του ερμηνευτή για την προβολή τους μέσα στο χώρο.

Είναι αρκετά δύσκολο να αναπτύξουμε μια ερμηνεία η οποία θα προσπαθεί να ενθαρρύνει τις διαφορετικές κατηγορίες κοινού να «εμπλακούν» με τα εκθέματα. Σύμφωνα με τον Graham Black¹⁸ οι αρχές της ερμηνείας στα εκθέματα των μουσείων

¹⁵ Tony Bennett, "Museums and the people", στο The Museum Time Machine Robert Lumley σελ 25-35

¹⁶ Black G., The engaging Museum. Developing museums for visitors involvement, Routledge, London & New York, 2005 σελ 225

¹⁷ Οικονόμου Μ., Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Σελ 59

¹⁸ Black G., The engaging Museum. ο.π. σελ 222

εφαρμόζονται με ένα συγκεκριμένο σχέδιο το οποίο θα αναλυθεί παρακάτω. Αρχικά η ερμηνεία θα πρέπει να δίνει έμφαση για να καταφέρει να προσελκύσει όσους περισσότερους και διαφοροποιημένους επισκέπτες είναι δυνατό. Μεγάλο ποσοστό του κοινού απέχει από τα μουσεία και αυτό οφείλεται στη διάθεση τους. Η εικόνα του μουσείου που έχει ο επισκέπτης θα πρέπει να είναι και εκείνη που θα τον προσελκύσει προκειμένου να το επισκεφτεί. Η ερμηνεία δεν είναι αυτοσκοπός. Πρέπει κανείς να την δει στο πλαίσιο μιας ολόκληρης επίσκεψης. Πρέπει να υπάρχει μια σωστή χαρτογράφηση όλης της επίσκεψης έτσι ώστε να προσανατολίσουμε τον επισκέπτη όσο πιο εύκολα γίνεται. Η είσοδος του μουσείου είναι ένας πολύ βασικός παράγοντας. Ο επισκέπτης όταν εισέλθει στο μουσείο νιώθει περίεργα και οι περισσότεροι βρίσκονται σε αμφισβήτηση. Η όμορφη εικόνα ενός οικείου χώρου ή εντυπωσιακού καθώς και η ευγένεια του προσωπικού θα δημιουργήσει στον επισκέπτη τη σωστή διάθεση για να προχωρήσει στο εσωτερικό χώρο. Επίσης ένας πολύ βασικός παράγοντας μέσα στο μουσείο είναι ο προσανατολισμός των επισκεπτών. Γενικά ο τρόπος που μπορούν να επιλέξουν πώς να κινηθούν μέσα στο χώρο αλλά να έχουν μια σωστή κατεύθυνση θα διευκολύνουν αρκετά την επίσκεψή τους. Επιπλέον σε μια έκθεση θα ήταν ιδανικό να ξεκαθαρίζεται στον επισκέπτη πότε μπαίνει και πότε αφήνει μια ενότητα.¹⁹

Η ερμηνεία πρέπει να είναι ευχάριστη για τον επισκέπτη. Πρόκληση του ερμηνευτή είναι να ενθαρρύνει τη σκέψη, να διεγείρει το ενδιαφέρον του με ένα ευχάριστο τρόπο. Η προσωποποίηση των χώρων και των αντικειμένων επηρεάζει θετικά τον επισκέπτη. Η συμμετοχή ζωντανεύει και η κίνηση ενθουσιάζει. Ωστόσο για να δημιουργηθεί μια πετυχημένη ερμηνεία ή για να τελειοποιηθεί θα πρέπει να έχει γίνει μια σωστή έρευνα κοινού. Τόσο για τους ήδη επισκέπτες όσο και για αυτούς που δεν το έχουν επισκεφθεί. Με στόχο την ενθάρρυνση του επισκέπτη πρέπει να αξιοποιηθεί η ανάγκη του για προσωπικό όφελος. Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός μπορεί να το πετύχει αυτό συσχετίζοντας τα εκθέματα με τη ζωή, τις εμπειρίες, τα ενδιαφέροντα και τις γνώσεις των επισκεπτών. Δίνοντάς τους, δηλαδή μια προσωπική διάσταση.²⁰

Είναι λογικό πως για να οργανωθεί μια έκθεση θα πρέπει να βασίζεται στον ερμηνευτικό σχεδιασμό. Να υπάρχει συγκεκριμένος προγραμματισμός. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να υπάρχει μια βασική ιδέα η οποία θα προσφέρει μια συνοχή

¹⁹ Black G., *The engaging Museum*. ο.π. σελ 240

²⁰ Black G., *The engaging Museum*. ο.π. σελ 238

σε όλο το χώρο. Όλοι οι στόχοι θα πρέπει να υπάρχουν καταγεγραμμένοι. Σχετικά με τους εκθεσιακούς χώρους και τις πληροφορίες τους θα πρέπει η ερμηνευτική προσέγγιση να επικεντρώνεται στους βασικούς στόχους. Ο καθορισμός των θεμάτων είναι μεγάλο πλεονέκτημα για τους ερμηνευτές.

Ωστόσο θα πρέπει το μουσείο να δέχεται τους επισκέπτες ως ίσους και να τους αφήνει να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα. Με την ενεργό συμμετοχή του επισκέπτη, δημιουργείται η αίσθηση της ανακάλυψης και ενεργοποιείται το μυαλό.

Ο ερμηνευτής καλείται να τραβήξει την προσοχή του επισκέπτη και να κρατήσει το ενδιαφέρον του ζωντανό. Είναι πολύ σημαντικό, όμως, να μην υπάρξει «μουσειακή κόπωση». Αυτό σημαίνει ότι οι εκθέσεις πρέπει να προκαλούν το ενδιαφέρον του επισκέπτη και να τον βοηθάνε να ξανά συγκεντρωθεί όταν κουράζεται. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσω των «σταδιακών εκθέσεων». Επίσης πολύ σημαντικό κομμάτι είναι ο χώρος αναψυχής μέσα στο χώρο του μουσείου έτσι ώστε να έχει χρόνο για αναστοχασμό, ξεκούραση και ανανέωση.²¹ Η συμμετοχή του επισκέπτη σημαίνει ενθάρρυνση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης έτσι ώστε να σκέφτεται το μουσείο με όρους όχι απλώς αυτό-αναφοράς αλλά και ομαδικής αναφοράς και δυναμικής της ομάδας. Αυτό σημαίνει να δημιουργηθούν χώροι συζήτησης.

Επίσης η συμμετοχή του επισκέπτη απαιτεί και την ενεργοποίηση των αισθήσεων και τη διέγερση των συναισθημάτων. Όλες οι αισθήσεις μπορούν σε μεγάλο βαθμό να εμπλουτίσουν την ερμηνεία του επισκέπτη και την κατανόηση. Εξασφαλίζουν την «εμπλοκή» του κοινού στο χώρο. Ένα άλλο βασικό ζήτημα της ερμηνευτικής προσέγγισης είναι οι περιοδικές εκθέσεις και οι ζωντανές δραστηριότητες, οι εκδηλώσεις, τα σεμινάρια και τα συνέδρια. Όχι μόνο εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη αλλά ενισχύουν και την οικονομική κατάσταση. Τέλος ένα άλλο ερμηνευτικό μέσο το οποίο θεωρείται μια ξεχωριστή κατηγορία από μόνο του είναι η τεχνολογία. Τα ψηφιακά μέσα καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό της ενεργητικής συμμετοχής του επισκέπτη. Βοηθούν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές οι πληροφορίες και τα περιεχόμενα, να αναπτυχθούν γέφυρες έντασης, να γίνει η κατάλληλη επισκόπηση και κατανόηση του υλικού της έκθεσης και τέλος να επέλθει η κορύφωση στη διαδραστική εμπειρία.²²

---

²¹ Black G., *The engaging Museum*. ο.π. σελ 245

²² Black G., *The engaging Museum*. ο.π. σελ 250

Κάθε μουσείο έχει ως στόχο την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών. Ίσως είναι και ο πιο σημαντικός παράγοντας στον ερμηνευτικό σχεδιασμό. Σύμφωνα με τη Χουρμουζιάδη²³ η γνώση που μπορεί να δομήσει κανείς μέσα στο μουσείο δεν προκύπτει μόνο από την αξιολόγηση των ερμηνευτών.

Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός είναι διαδικασία. Η διαδικασία που μπορεί να δημιουργηθεί έχει μεγάλη σημασία διότι έτσι αποφασίζουμε τι είναι σημαντικό και τι όχι για τον επισκέπτη προκειμένου να ολοκληρωθούν οι στόχοι της έκθεσης. Είναι η στιγμή που οι οργανωτές παίρνουν την απόφαση και κρίνουν την πιο κατάλληλη προσέγγιση. Η Brochu ακολουθεί την προσέγγιση των 5M (managment, markets, message, mechanics, media).

Η διαδικασία του ερμηνευτικού σχεδιασμού

- Διοίκηση (Management) : κατανόηση των διοικητικών απαιτήσεων, αναγκών και δυνατοτήτων
- Αγορές (Markets) : κατανόηση των υπαρχόντων και μελλοντικών «πελατών» και της θέσης του μουσείου στην αγορά
- Μήνυμα (Message) : δυνατή και κατάλληλη «ιστορία» για την υποστήριξη των εκθεμάτων
- Μηχανισμός (Mechanics) : κατανόηση των πρακτικών ευκαιριών και περιορισμών της τοποθεσίας
- Μέσα (Media) : κατάλληλο μείγμα μεθοδολογίας ώστε να μεταφερθεί το μήνυμα στην αγορά

Πηγή: Βασισμένο στη Brochu (2003: 15)

Εφαρμόζοντας αυτή τη διαδικασία ένα προς ένα το μουσείο έχει περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας από ένα άλλο που δεν λειτουργεί με κάποια προσέγγιση. Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός θα πρέπει να περιλαμβάνει ένα γραπτό κείμενο όπου θα αναφέρει αναλυτικά ότι έχει σχέση με το μουσείο, από το όραμα του, τους διαχειριστές του, τη χρηματοδότηση του, τις έρευνες κοινού, το επιθυμητό κοινό, την οργάνωση και τη δομή, την εκπαίδευση, τη δημοσιοποίηση καθώς και τα σχέδια και τις κινήσεις με κάθε λεπτομέρεια των ερμηνευτών. Το ζητούμενο είναι να υλοποιηθούν οι αρχικοί στόχοι του μουσείου και οι μόνες πιθανότητες για να συμβεί αυτό είναι να υπάρχει οργάνωση στον τρόπο δημιουργίας των εκθεσιακών χώρων.

²³ Χουρμουζιάδη Α., Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: Ο εκθέτης- το έκθεμα- ο επισκέπτης, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2006

Να καθοριστούν, δηλαδή, οι προτεραιότητες, να οριστεί χρονοδιάγραμμα και τέλος να εφαρμοστεί. Σαφώς ο σχεδιασμός θα πρέπει να αφήνει περιθώρια για μελλοντικές αλλαγές. Το ζητούμενο είναι να εξασφαλιστεί σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ότι οι ανάγκες των συλλογών και του κοινού καθοδηγούν όλο αυτό το εγχείρημα.²⁴

Ο επισκέπτης πλέον έχει την ανάγκη να επισκεφθεί ένα λειτουργικό μουσείο το οποίο θα του παρέχει τη γνώση με ένα πιο εμπλουτισμένο, ιδιαίτερο και πρωτότυπο τρόπο. Η επιστήμη που κρύβεται πίσω από το σχεδιασμό ενός μουσείου ερευνά πως μπορεί αυτό να επιτευχθεί. Η οργάνωση, η σωστή επιστημονική ομάδα και ο τέλειος προγραμματισμός θα μπορέσει να οδηγήσει ένα μουσείο στην επιτυχία.

---

²⁴ Black G., *The engaging Museum*. ο.π. σελ 301

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η παρουσίαση της έννοιας της επικοινωνίας στο χώρο του μουσείου και η χρησιμότητάς της, αναλύοντας με μια μικρή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας διαφορετικές προσεγγίσεις και ορισμούς.

2.1 Τι είναι επικοινωνία

Η επικοινωνία είναι έννοια πολύσημη έννοια με ευρεία χρήση στον επιστημονικό και μη χώρο. Ορίζει ένα ευρύτατο πεδίο φαινομένων που παίρνουν όλο και σημαντικότερες διαστάσεις στις σύγχρονες κοινωνίες και που συνδέονται με την ανάπτυξη νέων τεχνολογικών, νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, νέων αξιών και ιδεών, νέων μεθόδων κοινωνικού ελέγχου. Ο πολύπλοκος χαρακτήρας της έννοιας της επικοινωνίας δημιούργησε αδυναμία στον καθορισμό ενός ολοκληρωμένου ορισμού και όπως αναφέρει και ο Fiske²⁵ είναι από εκείνες τις ανθρώπινες δραστηριότητες που ο καθένας αναγνωρίζει, αλλά ελάχιστοι μπορούν να την ορίσουν ικανοποιητικά.

Σύμφωνα με τον Βρύζα²⁶ η επικοινωνία είναι μια διαδικασία της οποίας όχι μόνο το περιεχόμενο είναι η πληροφορία αλλά δεν περιορίζεται σε αυτήν. Πάνω από όλα δημιουργεί μια σχέση και μια ανταλλαγή ανάμεσα στα άτομα και τις ομάδες μέσα σε κάθε τύπο κοινωνίας. Η μελέτη της επικοινωνίας δεν μπορεί να δημιουργήσει αφαίρεση του συνόλου των μεταβλητών που περιβάλλουν την επικοινωνιακή διαδικασία πράγμα που εξηγεί την όλο και συχνότερη επικράτηση στον χώρο διεπιστημονικών ή πολύ επιστημονικών προσεγγίσεων.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η επικοινωνία έχει αποκτήσει ένα περιεχόμενο διαφορετικό λόγω της εξέλιξης των νέων τεχνολογιών αλλά και της εξάπλωσης της χρήσης του διαδικτύου. Όλο και περισσότερα μουσεία (αλλά σχεδόν κανένα στην Ελλάδα) σχεδιάζουν πολιτική επικοινωνίας η οποία θέτει τα ερωτήματα τι θέλουν να πουν, σε ποιόν θέλουν να το πουν (επισκέπτες και μη επισκέπτες /κατηγορίες) και πως θέλουν να το πουν. Στην αυτή όμως πραγματικότητα ενός συγκεκριμένου μουσειακού περιβάλλοντος η επικοινωνία συντελείται στα πλαίσια των γενικότερων

²⁵ Fiske, J. (1992), Εισαγωγή στην Επικοινωνία, Αθήνα: Αιγόκερως, σ. 7

²⁶ Βρύζας Κ., Τεχνολογίες της επικοινωνίας και ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας: Από τη γραφή στα ψηφιακά δίκτυα, εκδόσεις Βάνια, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ 17

ή ειδικότερων στόχων, στα όρια περιορισμών κάθε φύσεως στη βάση δηλαδή της ταυτότητας του μουσείου.²⁷

Αναμφισβήτητα, η επικοινωνία είναι μια από τις θεμελιώδεις λειτουργίες του μουσείου και των πινακοθηκών. Συνιστάται στη μετάδοση πληροφοριών, μηνυμάτων και εμπειριών με σαφή αποτελεσματικό τρόπο σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και άτομα με κοινωνικές προσδοκίες, αναζητήσεις και ενδιαφέροντα. Συνδέεται άμεσα με τις υπόλοιπες λειτουργίες του μουσείου, ορίζει και καθορίζει τη δημόσια εικόνα επηρεάζει τις αντιλήψεις και τη στάση των ανθρώπων προς αυτό και συνεπώς στην απόφασή τους να το επισκεφθούν ή όχι.²⁸

2.2 Μουσειακή επικοινωνία

Η μουσειακή επικοινωνία είναι μια άλλη κατηγορία στην οποία βασίζονται πολύ οι οργανωτές του μουσείου. Προκύπτει τόσο ως παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που έχει ενσωματωθεί στις συλλογές (κατάλογοι, άρθρα, συνέδρια, εκθέσεις) όσο και ως παροχή πληροφοριών σχετικά με τα αντικείμενα των συλλογών (η μόνιμη έκθεση και οι πληροφορίες που την αφορούν).²⁹

Έχει δυο επίπεδα, την εξωτερική και την εσωτερική. Ξεκινώντας από έξω προς τα μέσα λέγοντας μουσειακή επικοινωνία θεωρείται το αστικό πλαίσιο από το οποίο προέρχεται ο επισκέπτης, το κτήριο και η ατμόσφαιρα που εκπέμπει και η αρχιτεκτονική του -η πρώτη εντύπωση όταν κάποιος εισβάλει σε ένα χώρο είναι και η πιο σημαντική-, τα banners και τα πανό που οδηγούν το κοινό με σκοπό να διευκολύνουν την επίσκεψή τους. Στη συνέχεια επικεντρώνεται στη δομή. Αρχίζει από την είσοδο, το στήσιμο της υποδοχής το οποίο θα πρέπει να εκπέμπει οικειότητα και να ερεθίζει τον επισκέπτη να μπει στο χώρο. Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει σωστός προσανατολισμός, να διαθέτει μόνιμες και περιοδικές συλλογές. Αυτές οι κατόψεις και η διευθέτηση συλλογών. Ο χαρακτήρας των χώρων να είναι αποτελεσματικός. Να υπάρχει δηλαδή, μια αλληλουχία στο χώρο και να συνδέονται οι χώροι μεταξύ τους. Τέλος τα εκθέματα είναι επίσης ένα σημαντικό κομμάτι

---

²⁷ Λαπούρτας, Α, Δημητράκη, Α., Μουσείο και επικοινωνία: περί όρων και ορίων, Αρχαιολογία & Τέχνες, 1993, 48, 87-94

²⁸ Μούλιου Μ., Μπούνια Α., Μουσεία και επικοινωνία, Αρχαιολογία & Τέχνες, Σεπτέμβριος 1999, σ 72

²⁹ Desvallees A. & Mairesse F., Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Armand Colin, σ 60

εφόσον θα πρέπει να εκτίθενται στο κοινό με τρόπο σωστό και ολοκληρωμένο έτσι ώστε να μην δημιουργεί στον επισκέπτη κόπωση, παραπληροφόρηση και ερωτηματικά.

Η μουσειακή επικοινωνία εκπληρώνοντας όλα αυτά έχει ως σκοπό τον φυσικό και διανοητικό προσανατολισμό, τις ηχογραφημένες ξεναγήσεις σε διαφορετικές γλώσσες, τα φυλλάδια, τον οδηγό για τα παιδιά και φυσικά προγράμματα για δραστηριότητες και εκδηλώσεις, ημερολόγια και εκθέσεις.

Επομένως τα μέσα μιας μουσειακής επικοινωνίας στο μουσείο είναι η μόνιμη και η περιοδική έκθεση του, οι δανειστικές συλλογές, οι εκθέσεις εκτός μουσείου, οι εκπαιδευτικές εκθέσεις, οι εκδόσεις, το έντυπο υλικό για μαθητές και εκπαιδευτικούς. Λίγο πιο σύγχρονα μέσα είναι οι ηλεκτρονικές εκδόσεις, το διαδίκτυο και τα πολυμέσα/3D animation. Τέλος περιλαμβάνονται και οι μουσειοπαιδαγωγικές δραστηριότητες.

Συνεπώς, έχοντας ως στόχο την ικανοποίηση του κοινού η μουσειακή επικοινωνία πρέπει να είναι επιτυχής έχοντας υλοποιήσει τα παραπάνω. Σπουδαίο ρόλο στο πλαίσιο αυτό έχουν οι έρευνες κοινού και η έρευνα αξιολόγησης η οποία προσφέρει υλικό για την ανάπτυξη θεωριών της ανθρώπινης συμπεριφοράς και επικοινωνίας, ενώ δίνει την δυνατότητα λήψης αποφάσεων σχετικά με τη βελτίωση του εκθέματος.

2.3 Τρόποι επικοινωνίας εντός και εκτός του Μουσείου

Η επικοινωνιακή στρατηγική ενός μουσείου περιλαμβάνει δραστηριότητες που πραγματοποιούνται και εντός και εκτός του φυσικού του χώρου. Σύμφωνα με το άρθρο «Μουσεία και επικοινωνία»³⁰ στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι εκθέσεις, τα εκπαιδευτικά προγράμματα, οι διαλέξεις και οι ξεναγήσεις, η δραματοποίηση, η οργάνωση ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, τα εργαστήρια που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να πιάσουν και αν χρησιμοποιήσουν αντικείμενα από τις μουσειακές συλλογές, ή που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με το θέμα και τα αντικείμενα του μουσείου, την περιήγηση στις συλλογές με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας (εικονική πραγματικότητα, πολυμέσα κ.α.) και την επίσκεψη

---

³⁰ Μούλιου Μ., Μπούνια Α., Μουσεία και επικοινωνία, Αρχαιολογία & Τέχνες, Σεπτέμβριος 1999, σ72

στους μέχρι πρότινος κλειστούς χώρους του μουσείου (αποθήκες, εργαστήρια συντήρησης κ.α.).

Συνεχίζοντας με το άρθρο εξίσου σημαντικές και ποικίλες είναι και οι δραστηριότητες που μπορεί να αναπτύξει ένα μουσείο εκτός του φυσικού του χώρου, προκειμένου να προσελκύσει και να επικοινωνήσει με ανθρώπους που συνήθως δεν επισκέπτονται το μουσείο, είτε λόγω φυσικών περιορισμών είτε λόγω κοινωνικών (άτομα τρίτης ηλικίας με μειωμένη κινητικότητα, μειονότητες κ.α.). Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται η οργάνωση εκθέσεων και εργαστηρίων, τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε εναλλακτικούς μη-μουσειακούς χώρους (σχολεία, νοσοκομεία, εμπορικούς δρόμους, στην φύση κ.α.), οι μουσειοσκευές, τα μουσειολεωφορεία, η επαφή με τοπικά και εθνικά μέσα ενημέρωσης και η συνεργασία με διάφορες κοινωνικές ομάδες για την οργάνωση πρωτότυπων πολιτιστικών δράσεων. Όλοι αυτοί οι τρόποι εξελίσσουν το μουσείο θετικά και το βοηθάνε να εμπλουτίσει τις εμπειρίες του προσελκύοντας τον κόσμο είτε εντός είτε εκτός για να συμμετέχει.

Η επικοινωνία δεν είναι κάτι απλό. Από τη στιγμή που θα γίνει αποδεκτή αυτή η βασική αρχή, τότε θα αρχίσουν οι αναζητήσεις όχι μόνο στο πως και γιατί επικοινωνούμε μεταξύ μας αλλά και με ποιόν τρόπο επικοινωνούμε. Το να μεταφέρουμε ένα μήνυμα με τον τρόπο που θέλουμε να το καταλάβουν απαιτεί χρόνο και κόπο. Από τη στιγμή που θα το συνειδητοποιήσουμε θα έχουμε ανοίξει την πύλη για την ανάπτυξη αποτελεσματικών τεχνικών επικοινωνίας.³¹ Κάθε επικοινωνιακή πολιτική έχει ένα συγκεκριμένο σκοπό. Αυτός ο σκοπός για να επιτευχθεί κάθε φορά θα πρέπει να σχεδιαστεί από τον εκάστοτε πολιτιστικό οργανισμό το κατάλληλο μοντέλο επικοινωνίας.

2.4 Μοντέλα επικοινωνίας και προσεγγίσεις της επικοινωνίας

Το μουσείο θεωρείται ως το μέσο της επικοινωνίας ανάμεσα στον επισκέπτη και τον ερμηνευτή. Όσο το κοινωνικό περιβάλλον συνεχίζει να μεταβάλλεται διάφορα μοντέλα και θεωρίες επικοινωνίας εμφανίζονται τα οποία είτε από τη μία συμπληρώνουν αυτά που υπήρχαν παλαιότερα είτε από την άλλη προτείνουν και κάτι εντελώς διαφορετικό και καινούργιο. Αυτό συμβαίνει γιατί τα μουσεία στηρίζονται

---

³¹ Bonnye E. Stuart, Marilyn S. Sarrow, Laurence Stuart, Αποτελεσματική Επικοινωνία στις Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Εκδόσεις: Κριτική, σ. 35-36

πολύ στη κοινωνία οπότε συμβιβάζονται και μεταβάλλονται συνεχώς για να καλύψουν τις νέες ανάγκες.

Με τις διάφορες προσεγγίσεις και τα μοντέλα προσπαθούν τα μουσεία και οι ερμηνευτές τους να κατανοήσουν το κοινό σε όλα τα επίπεδα του προκειμένου να αναζητήσουν διόδους επικοινωνίας και να αναπτύξουν σχέσεις με ανθρώπους σε τοπικές οργανώσεις και άλλους πολιτιστικούς οργανισμούς. Σύμφωνα με τη Θεανώ Μουσούρη τα προγράμματα προσέγγισης δημιουργήθηκαν με στόχο να αναπτύξει το μουσείο αμφίδρομες σχέσεις συνεργασίας με τις κοινότητες που βρίσκονται γεωγραφικά κοντά του.

Τα προγράμματα προσέγγισης διακρίνονται σε τρεις γενικές κατηγορίες,³² ανάλογα με το αν η αφετηρία τους είναι:

1. αντικείμενα/ συλλογές: σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι παρουσιάσεις αντικειμένων σε περιοδεύουσες εκθέσεις και ο δανεισμός αυθεντικών αντικειμένων.

2. δραστηριότητες: εδώ οι συλλογές χρησιμοποιούνται ως αφετηρία για την οργάνωση ποικίλων δραστηριοτήτων με στόχο την ανάκληση αναμνήσεων που μπορούν να λειτουργήσουν θεραπευτικά για το άτομο και συγχρόνως να εμπλουτίσουν την ερμηνεία των συλλογών ενός μουσείου.

3. πληροφορίες: σε αυτή τη κατηγορία στόχος είναι η παροχή πληροφοριών σχετικά με εκθέσεις, τηλεοπτικές εκπομπές, ανάρτηση αφισών και πληροφοριών στο διαδίκτυο.

Η εμπειρία μουσείων που έχουν αναπτύξει προγράμματα προσέγγισης³³ με επιτυχία υπαγορεύει ότι πρέπει να διασαφηνιστούν τα κίνητρα των ενδιαφερόμενων μελών και οι στόχοι του προγράμματος προσέγγισης καθώς και η στρατηγική που θα ακολουθήσουν για την πραγματοποίησή του. Αυτό προϋποθέτει ότι το μουσείο πρέπει να μάθει να ρωτά τις κατάλληλες ερωτήσεις, να ακούει, να πειραματίζεται, βάσει νέων δεών και να είναι ανοιχτό στην κριτική. Επιπλέον να αποτελεί το πρόγραμμα προσέγγισης, αναπόσπαστο μέρος της λειτουργίας του μουσείου και όχι μια επιπλέον «υπηρεσία», να πραγματοποιούνται επισκέψεις στους χώρους που ζουν και εργάζονται μέλη διαφορετικών κοινοτήτων για να αναπτυχθούν στενοί δεσμοί. Σε

³² Mastoris, S, and Shaw, L. 1996, "Museum and Reminiscence Work", Museum Practice, vol. 1, issue 3, UK, 58-59

³³ Μουσούρη Θεανώ, Μουσεία για όλους: Προγράμματα Προσέγγισης στο Διεθνή Χώρο, Αρχαιολογία & Τέχνες 72, σ 68

αυτό μπορούν να βοηθήσουν άλλοι οργανισμοί που ήδη συνεργάζονται με τις συγκεκριμένες κοινότητες και που πιθανόν να ενδιαφέρονται να συμμετέχουν στο πρόγραμμα προσέγγισης. Θα πρέπει να οριστούν συναντήσεις με εκπροσώπους της κοινότητας σε τακτά χρονικά διαστήματα για να αξιολογείται η πορεία της συνεργασίας. Επίσης, πρέπει να αναζητηθούν νέες μέθοδοι συστηματικής αξιολόγησης που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των προγραμμάτων προσέγγισης και τέλος να αξιολογήσει το μουσείο, προτού ξεκινήσει τη συνεργασία με την κοινότητα, τις ανάγκες που θα προκύψουν και τα έξοδα σε ανθρώπινο χρόνο και χρήματα ώστε να προβλεφθούν στον προγραμματισμό.³⁴

Για να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνει χώρα η επικοινωνία στα μουσεία, η Hooper- Greenhill³⁵ προτείνει αρχικά την εξέταση της ίδιας της έννοιας της επικοινωνίας : κάθε διαδικασία επικοινωνίας περιλαμβάνει την ηθελημένη παραγωγή μιας σειράς μηνυμάτων, που δύναται να εκληφθεί και ως μη ηθελημένη. Μέσα από τις εκθέσεις, τις εκδηλώσεις, τα έντυπα και τις άλλες μορφές επικοινωνίας, τα μουσεία εμπλέκονται στην παραγωγή ηθελημένων μηνυμάτων, τα οποία μπορούν να αναλυθούν με την βοήθεια της «σημειολογίας της επικοινωνίας», μέσα από την ανάλυση δηλαδή των συστημάτων που χρησιμοποιούνται και των μεθόδων που ακολουθούνται για την παραγωγή αυτών των ηθελημένων μηνυμάτων ή, εν προκειμένω, μέσα από την ανάλυση των ηθελημένων μηνυμάτων εικόνων, συμβόλων και τεχνουργημάτων στο πλαίσιο ενός δεδομένου επικοινωνιακού συστήματος.

Προκειμένου λοιπόν οι σχεδιαστές του μουσείου να πετύχουν τους στόχους τους, χρησιμοποιούν κάποια μοντέλα επικοινωνίας και κάποιες προσεγγίσεις. Αρκετές δεκαετίες πριν ο Cameron δημιούργησε μονόδρομο μοντέλο επικοινωνίας στο οποίο έχουμε τον πομπό (επιμελητής) να επικοινωνεί με το μέσο (αντικείμενα) στον δέκτη (επισκέπτη). Σε αυτό το μοντέλο ο επισκέπτης έχει παθητικό ρόλο³⁶. Όπως σημειώνει και ο ίδιος « το μουσείο ως σύστημα επικοινωνίας εξαρτάται από τη μη λεκτική γλώσσα των αντικειμένων και των παρατηρήσιμων φαινομένων. Πρόκειται κυρίως για οπτική γλώσσα και, μερικές φορές, για «άυρα» ή «γλώσσα

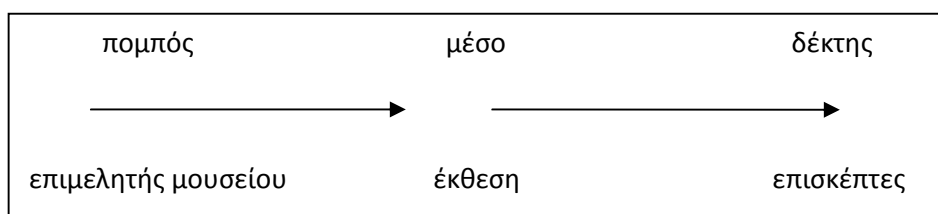
³⁴ Μουσούρη Θεανώ, Μουσεία για όλους: Προγράμματα Προσέγγισης στο Διεθνή Χώρο, Αρχαιολογία & Τέχνες 72, σ 68

³⁵ Hooper-Greenhill, E. (1994a), *Museum and their Visitors*, Λονδίνο: Routledge

³⁶ Οικονόμου Μ., Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα, 2003, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σ 81

αφής». Η επικοινωνιακή του δύναμη είναι τόσο μεγάλη που η ηθική υπευθυνότητα στην άσκησή της πρέπει να αποτελεί κυρίαρχο προβληματισμό του εργαζόμενου στο μουσείο»³⁷

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω τα μουσεία έφτασαν να εξερευνούν νέους τρόπους επικοινωνίας όπως αυτός που προτείνει η Hooper-Greenhill. Σε αυτό το πλαίσιο ο επισκέπτης έχει ενεργητικό ρόλο, δημιουργώντας τα δικά τους νοήματα. Επεμβαίνει ενεργά στη διαδικασία, επιλέγει, απορρίπτει, προβάλλει αντίσταση στα περιεχόμενα των μέσων. Στο κέντρο, δηλαδή, της διαδικασίας βρίσκεται ο άνθρωπος, ο οποίος είναι συγχρόνως πομπός και δέκτης, ενώ βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με τους άλλους αλλά και σε εξάρτηση με το περιβάλλον του.

Η συζήτηση σχετικά με τις επικοινωνιακές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στα μουσεία εγείρει το ερώτημα περί μετάδοσης. Η χρόνια απουσία διαδραστικότητας στην επικοινωνία του μουσείου μας έχει κάνει να αναρωτηθούμε πως μπορούμε να ενεργοποιήσουμε τον επισκέπτη, ενώ ταυτόχρονα να επιζητήσουμε τη συμμετοχή του.³⁸

Ένα άλλο μοντέλο μιας διαδραστικής επίσκεψης στο μουσείο είναι των Falk και Dierking, η οποία περιλαμβάνει προσωπική (εμπειρίες), κοινωνική (προσωπικό), φυσική διάσταση (χώρος). Ο Paulette McManus³⁹ μελέτησε πως συμπεριφέρονται και μαθαίνουν ομάδες και άτομα σε μουσεία επιστήμης και φυσικής ιστορίας (έρευνα στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Λονδίνου). Ο Pierre Bourdieu⁴⁰ μελετώντας το μουσείο τέχνης προσπάθησε να προσδιορίσει κοινωνικές συνθήκες που ορίζουν: από τη μια,

³⁷ Cameron D., 1968. "A viewpoint: The Museum as a communication system and implications for museum education", Curator, no 11, σ 33-40

³⁸ McLuhan M., Parker H. και Barzun J., 1969. Le musée non linéaire. Exploration des méthodes, moyens et valeurs de la communication avec le public par le muse, γαλλική μτφρ. B.Deloche, F. Mairesse και S. Nash, Lyon, Aleas, 2008

³⁹ Paulette M. McManus, "Oh, Yes, They Do: How Museum Visitors Read Labels and Interact with Exhibit Texts", Curator 32 (3), 1989, pp.174-189

⁴⁰ Pierre Bourdieu and Alan Darbel, The Love of Art: European Museums & Their Public, Cambridge: Polity Press, 1997 pp 113

τη δύναμη απόδοσης αισθητικής αξίας σε ορισμένα αντικείμενα ή έργα τέχνης (βάση στην οποία στηρίζεται η εξουσία των επιμελητών συλλογών) και από την άλλη, την ικανότητα άσκησης αυτής της αισθητικής εκτίμησης (λόγοι που κάποιοι άνθρωποι επισκέπτονται τα μουσεία ενώ κάποιοι άλλοι όχι).

Οι μέθοδοι προσέγγισης της επικοινωνίας όσο περνάνε τα χρόνια εξελίσσονται και διαφωτίζουν διαφορετικές πτυχές της επίσκεψης του μουσείου βοηθώντας το κοινό να έχει διαδραστικό ρόλο. Επομένως, μελετώντας διεξοδικά τον ερμηνευτικό σχεδιασμό μπορεί να παραδεχτεί κανείς πως αποτελεί σημαντική επιμορφωτική και επικοινωνιακή λειτουργία του σύγχρονου μουσείου.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

3.1 Τα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη ιδρύθηκαν τα πρώτα πανεπιστημιακά μουσεία με την μορφή συλλογών κατά το 16^ο αιώνα . Αυτές οι συλλογές ήταν κυρίως Βοτανικοί κήποι και Μουσεία Φυσικής Ιστορίας αλλά και έργα τέχνης. Η ουσιαστική ενασχόληση με τον ορισμό του μουσείου στην Ευρώπη ανάγεται στους χρόνους που ακολούθησαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ήδη από το 1948, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) αναφέρει στο πρώτο τεύχος του περιοδικού του ICOM News, ότι «η λέξη «μουσείο» περιλαμβάνει όλες τις συλλογές, που είναι ανοιχτές στο κοινό, είτε αυτές είναι τέχνης, είτε τεχνολογίας, επιστημονικές, ιστορικές, αρχαιολογικές, συμπεριλαμβανομένων και των ζωολογικών και βοτανικών κήπων, με την εξαίρεση όμως των βιβλιοθηκών εκτός αν αυτές διατηρούν μόνιμες εκθεσιακές αίθουσες». Το 18^ο και το 19^ο αιώνα ιδρύθηκαν τα περισσότερα ευρωπαϊκά πανεπιστημιακά μουσεία αλλά και τα πρώτα πανεπιστημιακά μουσεία στην Ελλάδα. Η ιστορική εξέλιξη των πανεπιστημιακών μουσείων συνδέεται άμεσα με την ιστορική εξέλιξη της Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης⁴¹. Αυτός ο αιώνας άλλωστε χαρακτηριζόταν διεθνώς ως η χρυσή εποχή των Πανεπιστημιακών Μουσείων.⁴² Τότε ιδρύθηκαν και τα πρώτα Πανεπιστημιακά Μουσεία στην Ελλάδα. Ειδικότερα τα τέσσερα πρώτα Μουσεία Φυσικών Επιστημών στον ελλαδικό χώρο (Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, Μουσείο Ανατομίας, Μουσείο Φυσικής και Χημείας και ένας Βοτανικός Κήπος) προσαρτήθηκαν το 1824 στην Ιόνιο Ακαδημία και στην αγγλοκρατούμενη Κέρκυρα, για να συμβάλλουν στην πρακτική εξάσκηση των φοιτητών⁴³.

⁴¹ Μπουρτζάκης Σηφ. (1987), Νεοελληνική Εκπαίδευση (1921-1985), Εξαρτημένη ανάπτυξη, β' έκδοση, Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg

⁴² Lourenco, M. (2003) A contribution to the history of University Museums and collections in Europe. *Museologia*, 3, 17-26

⁴³ Αντζουλάτου- Ρετσίλα, Ε. (2005) Μουσειολογικά Επτανήσου: Η συμβολή των μουσείων στην προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο Ι. Θ. Μάζης (επιμ.), Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σ 265-283

Τα μουσεία φυσικής ιστορίας, ναοί των Μουσών δηλαδή της έρευνας και της εξειδίκευσης, που στοχεύουν περισσότερο στη γνώση και στην καλλιέργεια των επιστημών παρά στο κύρος, ιδρύθηκαν από μονάρχες. Απαντώνται ήδη από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα και προέρχονται ως είδος από τις παλαιές «αίθουσες των θαυμάτων». Ένα από τα σπουδαιότερα είναι ο «Κήπος και το Γραφείο του Βασιλιά» που δημιουργούνται το 1626 από τους Herouard και Guy de la Brosse, γιατρούς του Λουδοβίκου XVI Που, και που περιλαμβάνουν συλλογές ιατρικών φυτών⁴⁴. Ήδη από τις αρχές αλλά κυρίως στα τέλη του 18^{ου} αιώνα αναπτύσσονται τόσο η βοτανική ως επιστήμη όσο και η συστηματική της και δημιουργούνται οι πρώτοι πίνακες ταξινόμησης φυτών και ζώων.

Το 19^ο αιώνα αρχίζουν στα μουσεία φυσικής να εισάγονται η οικολογία και η βιολογία με θαυμάσια dioramas για ζώα, αντίστοιχα με τα periodrooms⁴⁵. Στην Ευρώπη εξελίσσονται με τη δημιουργία Ζωολογικών Πάρκων.

Λίγο αργότερα τα μουσεία επιστημών της φύσης εξελίσσονται με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να παρουσιάζουν τη φύση ως το περιβάλλον του ανθρώπου και να δείχνουν ότι «οι γενετικές διαφορές δεν παρεμβαίνουν καθόλου στον προσδιορισμό των κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών μεταξύ των ανθρώπινων ομάδων»⁴⁶. Επίσης αποσκοπούν στο να καταδείξουν την αλληλεξάρτηση των πολιτισμών που αποτελεί τη βάση της αλληλοκατανόησης των λαών. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι: πρώτον, τα διευρυμένα μουσεία φυσικής ιστορία που περιλαμβάνουν πολλούς τομείς όπως βιολογία, βοτανική, ορυκτολογία, γεωλογία και κοινό παρανομαστή την οικολογία. Η φυσικοχημεία, η βιολογία, η γεωφυσική, η παλαιοντολογία, η εθνοβοτανική και ενθοζωολογία, η ανθρωπολογία και η ιατρική μπορούν να ανήκουν τόσο στα μουσεία φυσικής ιστορίας όσο και σε αυτά των επιστημών ακριβείας. Δεύτερον τα φυσικά πάρκα και τα καταφύγια.⁴⁷

Μεγάλα παραδείγματα μουσείων που θεωρούνται τα πιο σπουδαία σήμερα στο φυσικό τομέα στην Ευρώπη είναι το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στην Βιέννη, το

---

⁴⁴ Λαΐα Ορφανίδη, Εισαγωγή στη Μουσειολογία, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου: τμήμα Μεσογειακών σπουδών, Ρόδος, 2003, σ 10

⁴⁵ Λαΐα Ορφανίδη, Εισαγωγή στη Μουσειολογία, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου: τμήμα Μεσογειακών σπουδών, Ρόδος, 2003, σ 13

⁴⁶ "Race et differences raciales"- Declaration d'anthropologistes et de geneticiens, Paris, 15 Juillet 1952, Nouvelles de l'ICOM 4

⁴⁷ Λαΐα Ορφανίδη, Εισαγωγή στη Μουσειολογία, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου: τμήμα Μεσογειακών σπουδών, Ρόδος, 2003, σ 23

οποίο θεωρείται από τα 25 πιο εντυπωσιακά μουσεία του κόσμου, που άνοιξε τις πύλες του για το κοινό το 1889. Όποιος το επισκεφτεί έχει την ευκαιρία να θαυμάσει μια ποικιλία εκθεμάτων που περιλαμβάνουν αρχαιολογικά, ανθρωπολογικά, ορυκτολογικά, γεωλογικά και ζωολογικά ευρήματα. Ξεχωρίζουν οι σκελετοί δεινοσαύρων, η μεγαλύτερη συλλογή κρανίων παγκόσμια, αντικείμενα από την εποχή του Χαλκού, συλλογή πολύτιμων λίθων καθώς και εκθέματα από εξαφανισμένα είδη πτηνών και ζώων⁴⁸. Ένα άλλο πολύ επιτυχημένο μουσείο στην Ευρώπη είναι το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στο Λονδίνο το οποίο έχει 4,9 εκατομμύρια επισκέπτες το χρόνο. Εβδομήντα εκατομμύρια δείγματα από τους τομείς της βοτανικής, της ζωολογίας, της εντομολογίας, των ορυκτών και της παλαιοντολογίας. Εγκαινιάστηκε το 1881 και στεγάζει, μεταξύ άλλων, είδη και δείγματα που συγκέντρωσε ο ίδιος ο Κάρολος Δαρβίνος στα ταξίδια του⁴⁹.

Τις τελευταίες δεκαετίες η ανάπτυξη των μουσείων της φύσης γίνεται σε ραγδαίους ρυθμούς (σχεδόν διπλασιασμού ανά δεκαετία) και ειδικά στον ελλαδικό χώρο παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα χωρίς ιδιαίτερη παράδοση ύπαρξης Μουσείων Φυσικών Επιστημών και Τεχνολογίας. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι επτά στα δέκα σχετικά Μουσεία που ιδρύθηκαν μετά το 1990 δεν έχουν ενσωματώσει τις σύγχρονες μουσειολογικές προσεγγίσεις σύμφωνα με τις οποίες δίνεται έμφαση στη βιωματική εμπλοκή του επισκέπτη και στη διάδρασή του τελευταίου με τα εκθέματα.⁵⁰ Στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων τα σχετικά μουσεία εξακολουθούν να παραμένουν προσκολλημένα στο μουσειολογικό «παράδειγμα» των Μουσείων ως κιβωτών διαφύλαξης και απλής έκθεσης της φυσικής, επιστημονικής και τεχνολογικής κληρονομιάς. Πάραυτα υπάρχουν και μερικά μουσεία που από το ξεκίνημα τους επιστράτευσαν αρκετές μουσειολογικές μεθόδους με αποτέλεσμα να θεωρούνται επιτυχημένα σήμερα. Ένα μεγάλο και τρανταχτό παράδειγμα είναι το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω και θεωρείται από τα πιο πετυχημένα μουσεία στον ελλαδικό χώρο.

---

⁴⁸ <http://www.nhm-wien.ac.at>

⁴⁹ www.nhm.ac.uk

⁵⁰ Δημόπουλος Κ. & Καφετζής Ι., Τα Μουσεία των Φυσικών Επιστημών και της Τεχνολογίας στην Ελλάδα: προς τη συγκρότηση ενός δικτύου μη τυπικής εκπαίδευσης, Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση, 7 (1-2), 25-40, 2014

3.2 Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης (ΜΦΙΚ), βρίσκεται στο Ηράκλειο. Είναι το πιο πλήρες μουσείο για το περιβάλλον στον ελληνικό χώρο, καθώς σύμφωνα με τον ICOM (International Council of Museum) «Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτός στο κοινό, που έχει ως έργο του τη συλλογή, τη διατήρηση, τη μελέτη, τη δημοσιοποίηση και την έκθεση της υλικής και άυλης κληρονομιάς του ανθρώπινου πολιτισμού και του περιβάλλοντος, με σκοπό την εκπαίδευση, τη μελέτη και την ψυχαγωγία». Ο ρόλος του έχει αναγνωριστεί όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό καθώς συμμετέχει στο CETAF (Consortium of European Taxonomic Facilities), κα στο Index Herbariorum.

Μέσα στα πλαίσια του Πανεπιστημίου λειτουργεί καλύπτοντας όλες τις δραστηριότητες ενός πλήρους και σύγχρονου μουσείου το οποίο διατηρεί και αναπτύσσει συλλογές, πραγματοποιεί έρευνες για το φυσικό περιβάλλον, συνεισφέρει στην εκπαιδευτική διαδικασία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης και προβάλλει στους εκθεσιακούς του χώρους τις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος της Κρήτης και της Μεσογείου. Σήμερα το Μουσείο λειτουργεί στα πλαίσια του Πανεπιστημίου και στεγάζεται στο κτίριο της παλαιάς ηλεκτρικής Ηρακλείου το οποίο έχει παραχωρηθεί από το Δήμο Ηρακλείου του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η έκθεση λειτουργεί κανονικά έχοντας και μόνιμες αλλά και περιοδικές.

3.2 Τα πρώτα βήματα του ΜΦΙΚ⁵¹

Ιδρύθηκε το 1980 (με Προεδρικό Διάταγμα) στο πλαίσιο της Σχολής Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η λειτουργία και η οργάνωση του Μουσείου διέπεται από εσωτερικό κανονισμό, που εγκρίνεται από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο ισχύων κανονισμός εγκρίθηκε από τη συνεδρία της Συγκλήτου στις 12 Ιουνίου του 1987. Το μουσείο διοικείται από τους διευθυντές των πέντε τμημάτων του (Ζωολογικό, Βοτανικό, Ανθρωπολογικό, Παλαιοντολογικό-Γεωλογικό και Ορυκτολογικό), οι οποίοι εκλέγουν και τον Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου.

---

⁵¹ <http://www.nhmc.uoc.gr/el>

Περίπου από το 1985 καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες αρχικά για την δημιουργία του και στη συνέχεια για τον εμπλουτισμό και την ταξινόμηση των συλλογών του Μουσείου. Στη συνέχεια σημαντικός στόχος υπήρξε η δημιουργία εκθεσιακού χώρου όπου το κοινό θα είχε την ευκαιρία να έρθει σε επαφή με τις συλλογές του και να ενημερωθεί για το φυσικό περιβάλλον. Για το λόγο αυτό το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας μετά την ίδρυσή του, περίπου το 1994 μέχρι το 1997, άρχισε να πραγματοποιεί τις πρώτες προσωρινές εκθέσεις του, οι οποίες εμπεριείχαν θέματα για το φυσικό περιβάλλον της Κρήτης και του ευρύτερου νησιωτικού χώρου του Αιγαίου. Η πρώτη έκθεση έγινε το Μάιο του 1994 στο Φρούριο «Κούλε» του Ηρακλείου, η δεύτερη στο Σίβα τον Αύγουστο. Το Μάρτιο του 1995 έγινε η Τρίτη έκθεση στο Ρέθυμνο, η τέταρτη στα ενετικά Νεώρια της πόλης του Ηρακλείου από τον Ιούνιο έως το Νοέμβριο του 1995 και τέλος η πέμπτη έκθεση έγινε στα Νεώρια Χανίων και διήρκεσε από τον Ιούνιο μέχρι τον Αύγουστο του 1997.

Ένα χρόνο μετά έγινε το μεγάλο βήμα καθώς το μουσείο ενοικίασε, επισκεύασε και διαρρύθμισε ένα κτίριο 800 τετραγωνικών μέτρων στο Ηράκλειο στη Λεωφόρο Κνωσού το οποίο λειτούργησε ως εκθεσιακός χώρος μέχρι τον Ιούνιο του 2005. Στην έκθεση εκείνη αρχίζει να προβάλλεται για πρώτη φορά ο πολύπλοκος χώρος της ανατολικής Μεσογείου με ρεαλιστικές αναπαραστάσεις οικοσυστημάτων, με εκθέματα από τις συλλογές του Μουσείου, με φωτογραφικό υλικό, λεξάντες, και σχεδιαγράμματα. Επίσης διαμόρφωσαν με δειλά βήματα και τα πρώτα εκπαιδευτικά προγράμματα.

[Εικόνα 1: Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης στο κτήριο της παλιάς ΔΕΗ](#)

Το 2005 το Μουσείο στεγάστηκε στο κτήριο της παλαιάς ηλεκτρικής Ηρακλείου ύστερα από την παραχώρηση του από το Δήμο Ηρακλείου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης (εικόνα 1). Το κτήριο αυτό περιλαμβάνει περισσότερο από 2.000m² εργασιακού χώρου και 5.500m² εκθεσιακού. Από τότε και έπειτα άρχισε να εξελίσσεται ραγδαία και να συνεχίζει την ανάπτυξή του μέχρι σήμερα έχοντας πετύχει να συμπεριλαμβάνεται στα καλύτερα μουσεία της Ευρώπης καθώς έχει αποσπάσει σημαντικές διακρίσεις. Ο διευθυντής του Μουσείου ο κύριος Μωυσής Μυλωνάς σε μια συνέντευξή του τονίζει ότι «για τις πολυετής και πολύπλευρες

Εικόνα 2: Το δίπλωμα από την Ακαδημία Αθηνών για το βραβείο Εμμανουήλ Μπενάκη

δραστηριότητές του, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας έχει δεχθεί ένα πολύ μεγάλο αριθμό διακρίσεων. Ξεχωρίζω δύο από αυτές. Η πρώτη προέρχεται από την Ακαδημία Αθηνών, η οποία του απέμεινε το βραβείο Εμμανουήλ Μπενάκη για τις δραστηριότητες του στο χώρο της έρευνας, της προβολής και της εκπαίδευσης για το φυσικό περιβάλλον (εικόνα 2). Η δεύτερη προέρχεται από το Consortium of European Taxonomic Facilities (CETAF), όπου αναγνωρίζεται το Μουσείο ως ισότιμο και αποδεκτό στις τάξεις τους.»

Το Μουσείο έχει συμμετάσχει σε 86 εθνικά ή ευρωπαϊκά προγράμματα, έχει συμβάλει σε περισσότερες από 200 δημοσιεύσεις σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά και έχει συμβάλει σε περισσότερες από 250 ανακοινώσεις σε διεθνή και εθνικά συνέδρια, καθώς επίσης στις εγκαταστάσεις του και με την επίβλεψη μελών του, έχουν εκπονηθεί 18 διδακτορικές και 32 μεταπτυχιακές διατριβές φοιτητών του Πανεπιστημίου. Αρκετοί φοιτητές προ και μετά πτυχιακοί από Ελλάδα και από το εξωτερικό έχουν εκπονήσει εργασίες εξολοκλήρου ή μερικώς στηριγμένοι σε συλλογές και δεδομένα του Μουσείου.

Εκτός από τη μόνιμη έκθεση έχει σχεδιάσει και διαμορφώσει έξι μόνιμες περιφερειακές και πολλές περιοδικές εκθέσεις, όπως για παράδειγμα το Μουσείο

Φυσικής Ιστορίας Ροδόπης και περιοδικές εκθέσεις με σχεδιασμό και υλοποίηση στη Λιβύη και Κύπρο και τα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας Κύπρου και Χαλκιδικής. Είναι το μοναδικό εκπαιδευτικό- ερευνητικό ίδρυμα στο χώρο του στην Ελλάδα το οποίο εκτός από τις δεκάδες επιστημονικές αποστολές ενός της Ελλάδας και της Κύπρου , έχει οργανώσει 9 πολυμελείς επιστημονικές αποστολές στο εξωτερικό με έμφαση στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή.

3.3 Ο ρόλος του ΜΦΙΚ σήμερα⁵²

Το Μουσείο σήμερα λειτουργεί ως ιδιότυπο αρχείο όπου συγκεντρώνονται, συστηματοποιούνται και διατίθενται για έρευνα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Όπως αναφέρει και ο διευθυντής του Μουσείου «Το Μουσείο δραστηριοποιείται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος είναι η έρευνα για το φυσικό περιβάλλον της Κρήτης, της Ελλάδας και της Ανατολικής Μεσογείου. Μια έρευνα που καλύπτει όλους τους τομείς του φυσικού περιβάλλοντος σε μια περιοχή που θεωρείται ως μια από τις πιο σημαντικές στο χώρο της γεωποικιλότητας και βιοποικιλότητας. Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με τη συλλογή των πληροφοριών, τη δημιουργία συλλογών και αρχείων και ο τρίτος άξονας σχετίζεται με τη δημοσιοποίηση της έρευνας, η οποία γίνεται στα πλαίσια των εκθέσεων μέσα από εκδόσεις και ομιλίες και προγράμματα κυρίως για τα παιδιά και για όλους τους κατοίκους της Κρήτης και τους επισκέπτες της.»

Οι λειτουργικές ανάγκες του ΜΦΙΚ καλύπτονται από τις τακτικές πιστώσεις και τις δημόσιες επενδύσεις του Πανεπιστημίου Κρήτης από ερευνητικά προγράμματα και μελέτες από τα έσοδα των εκθέσεων, των δραστηριοτήτων και των εκδόσεών του, καθώς και από δωρεές. Συγκεκριμένα στο Μουσείο έχουν δωρίσει μέρος ή ολόκληρης της συλλογής του αρκετοί όπως ο Δρ.Ζ Κυπριωτάκης (όλη τη συλλογή του από φυτά της Κρήτης και της Ελλάδας), ο Δρ. S.E.Kuss (όλη τη συλλογή του από τις ανασκαφές στην Κρήτη), Δρ.Γ.Χατζηκυριάκος (μέρος της συλλογής του με φυτά της Κύπρου), Δρ. R.A.D.Cameron(μέρος της συλλογής του με χερσαία μαλάκια της Ευρώπης).

Σήμερα οι συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνουν δείγματα από την Ελλάδα και τη Μεσόγειο. Οι επιστημονικές συλλογές αριθμούν περισσότερα από 2.000.000 δείγματα. Για πολλές ομάδες αποτελούν τις σημαντικότερες ή κάποιες από τις πιο

---

⁵² <http://www.nhmc.uoc.gr/el>

σημαντικές συλλογές για τις περιοχές αυτές παγκοσμίως. Ένα μεγάλο τμήμα του προέρχεται από δωρεές των προσωπικών συλλογών των ερευνητών του Μουσείου, ενώ κάθε χρόνο οργανώνονται εκδρομές για δειγματοληψίες τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Δραστηριοποιείται ενεργά σε θέματα διαχείρισης φυσικού περιβάλλοντος, έχοντας αναδειχθεί σε βασικό φορέα αξιολόγησης έργων και μελετών σε συνεργασία με πολίτες, φορείς, την τοπική αυτοδιοίκηση και την κεντρική διοίκηση σε όλα τα επίπεδα παρέχοντας αμισθί αντίστοιχες υπηρεσίες.

Το Μουσείο πέρα από την μόνιμο εκθεσιακό χώρο περιλαμβάνει τα εργαστήρια του που βρίσκονται στο Πανεπιστήμιο. Μέσα στο χώρο των εργαστηρίων υλοποιείται σχεδόν όλη η δουλειά των εκθεμάτων και όχι μόνο. Όλη η έρευνα, η αποθήκευση, η τεκμηρίωση, η συντήρηση παρέχεται σε αυτό το χώρο από όλο το εξειδικευμένο προσωπικό.

3.4 Η ερμηνευτική στρατηγική του ΜΦΙΚ

Όπως προαναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο ερμηνευτικός σχεδιασμός είναι μια διαδικασία η οποία καταγράφει τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί και αναλύει τους παράγοντες που τις επηρεάζουν. Στοχεύει ,δηλαδή, στο να διαμορφώσει ένα κοινό όραμα, τόσο δημιουργικό όσο και πρακτικό για το «δημόσιο πρόσωπο» του μουσείου και να προσδιορίσει ένα λειτουργικό πλαίσιο για τον ερμηνευτικό σχεδιασμό, το οποίο να διασφαλίζει ότι οι στόχοι ενός εγχειρήματος επιτυγχάνονται και πραγματικά ικανοποιούν τις ανάγκες του δυνητικού κοινού. Αυτό είναι που μετατρέπει το σχέδιο σε στρατηγική δράσης.

Σχεδόν τα περισσότερα μουσεία παρέχουν ερμηνευτική στρατηγική. Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης δυστυχώς δεν διαθέτει ερμηνευτικό σχεδιασμό. Δεν περιλαμβάνει δηλαδή, ένα τελικό και πλήρες κείμενο στο οποίο να αναφέρονται τα συμφραζόμενα, το όραμα και το πώς θα υλοποιηθεί. Ωστόσο η άτυπη στρατηγική του Μουσείου που ξεκίνησε σαν όραμα και υλοποιήθηκε με πολύ προσπάθεια και μεράκι, όπως υπογραμμίζει ο διευθυντής του, ο κύριος Μυλωνάς, ήταν αυτή που δημιούργησε αυτό το πετυχημένο μουσείο σήμερα.

Έως και πριν από περίπου είκοσι χρόνια τα μουσεία γενικά οργάνωναν τις εκθέσεις τους χρησιμοποιώντας το «γραμμικό» ή το «επιστημονικό» πρότυπο. Ένας άνθρωπος (συνήθως ο επιμελητής) είχε όλη την ευθύνη και κάτω από την εποπτεία

του, η έκθεση προχωρούσε διαδοχικά από το ένα στάδιο «υποστήριξης» στο άλλο. Στο γραμμικό πρότυπο ακόμα συνηθισμένο σε μουσεία φυσικής ιστορίας και σε αρκετά μουσεία τέχνης, ο επιμελητής έχει την αποκλειστική ευθύνη για την έκθεση. Τα τελευταία χρόνια, στην οργάνωση εκθέσεων και τις σχετικές διαδικασίες έχουν γίνει τεράστιες αλλαγές. Η ευθύνη για την έκθεση είναι πλέον μοιρασμένη σε πολλούς. (Smithsonian 2002a:12)

Λαμβάνοντας υπόψη λοιπόν το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης παρακάτω θα γίνει μια αναφορά σχετικά με το πώς και τι οργάνωση έγινε στον εκθεσιακό χώρο και με ποιο τρόπο κατάφερε να επιτύχει σχεδόν όλους τους στόχους του.

3.4.Ι Όραμα

Βασική αρχή είναι το όραμα, το σκεπτικό που είχαν οι σχεδιαστές του Μουσείου προκειμένου να οργανώσουν τον εκθεσιακό χώρο. Αρχικά λοιπόν το σκεπτικό ήταν να αποδώσει το Μουσείο συγκριτικά τι έχει η Κρήτη στο φυσικό της περιβάλλον σε σχέση με τις γύρω περιοχές. Να αναδείξει δηλαδή, τη περιοχή που ζούμε καθώς ανήκει στις δέκα πρώτες περιοχές στο κόσμο με τη μεγαλύτερη γεωποικιλότητα. Οι στόχοι του Μουσείου ήταν η ανάπτυξη των επιστημονικών συλλογών και των υποδομών για τη διαφύλαξη, συντήρηση και τη μελέτη τους, η ανάπτυξη της βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας για το φυσικό περιβάλλον και η διάχυση στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό των γνώσεων που αποκτώνται μέσω της επίτευξης της έρευνας. Βασικός χώρος και φορέας των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι η έκθεση του ΜΦΙΚ. Στην ουσία αφού υπάρχει μια διοίκηση και αφού έχει γίνει μια αξιόλογα αριθμημένη συγκέντρωση συλλογών και έχοντας ένα κτήριο στο οποίο μπορεί να υποστηρίξει επάξια ένα μουσείο, πλέον το σκεπτικό είναι να διαμορφωθεί ένας εκθεσιακός χώρος ο οποίος θα αναδεικνύει τη γνώση για το φυσικό περιβάλλον της Μεσογείου, σχεδιασμένη με έναν έξυπνο και πρωτότυπο τρόπο, ώστε να ανταποκριθεί σε αυτήν το ευρύτερο κοινό.

3.4.ΙΙ Οργάνωση και δομή της έκθεσης

Εφαρμόζοντας λοιπόν το όραμα θα πρέπει αρχικά να υπάρχει μια συντονισμένη ομάδα που να μπορέσει με τη συνεργασία και τη δημιουργία της να φέρει εις πέρας αυτό το εγχείρημα. Αυτή η ομάδα πλέον έχει φτάσει περίπου τα 50 άτομα και αυξάνονται συνεχώς με φοιτητές τόσο στον εκθεσιακό χώρο όσο και στα γραφεία και στα εργαστήρια. Όπως προαναφέραμε διοικείται από το Διοικητικό

Συμβούλιο των διευθυντών των ανώτερων τμημάτων που είναι μέλη ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Κρήτης. Κάθε τμήμα του Μουσείου έχει τη δική του ανεξάρτητη οντότητα με εξειδικευμένους επιστήμονες και τεχνικό προσωπικό. Παράλληλα τμήματα στο Μουσείο που λειτουργούν είναι η βιβλιοθήκη, το φωτογραφικό αρχείο, το γραφιστικό εργαστήριο, το μοριακό εργαστήριο, το εργαστήριο ταριχεύσεων και εκθεμάτων και τέλος το εργαστήριο GIS.

Η χρηματοδότηση αρμόζει δεύτερη στον σχεδιασμό καθώς θα πρέπει να γίνει ένας προϋπολογισμός για το ποσό που θα χρειαστεί το Μουσείο προκειμένου να ολοκληρωθεί. Το ΜΦΙΚ ξεκίνησε με αρκετές χορηγίες και χρηματοδοτούμενα προγράμματα. Η πρώτη ήταν του κυρίου Μεταξά ο οποίος βοήθησε να υλοποιηθούν οι πρώτες εκθέσεις. Μετά την παραχώρηση του κτηρίου από το Δήμο Ηρακλείου στο Πανεπιστήμιο η πρώτη έκθεση στο μόνιμο πλέον χώρο ήταν ο Ερευνότοπος, ο οποίος ήταν χορηγία του Σταύρου Νιάρχου. Φυσικά πολλά ακόμα προγράμματα βοήθησαν αρκετές από τις εκθέσεις να υλοποιηθούν.

Στη συνέχεια του σχεδιασμού σειρά έχουν οι συλλογές, οι οποίες είναι η καρδιά του Μουσείου, το απαραίτητο εργαλείο των ερευνητών. Από το 1985 υπήρξαν αρκετές προσπάθειες για την δημιουργία, τον εμπλουτισμό και την ταξινόμηση των συλλογών του Μουσείου. Ξεκίνησαν, δηλαδή, αρκετές επιστημονικές εξορμήσεις και στο εξωτερικό (Τυνησία, Αίγυπτο, Ιορδανία κ.α.) τόσο για την συλλογή του φυσικού περιβάλλοντος όσο και για την παραγωγή της γνώσης. Οι συλλογές σήμερα περιλαμβάνουν δείγματα από την Ελλάδα και τη Μεσόγειο. Προέρχονται αρχικά από υλικό που συλλέγεται στα πλαίσια των ερευνητικών προγραμμάτων και από δωρεές των προσωπικών συλλογών των ερευνητών του Μουσείου, όπως προαναφέραμε. Σήμερα, μέσω των πολυάριθμων ερευνητικών αποστολών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, κυρίως στις μεσογειακές χώρες, των ερευνητικών και φοιτητών του Μουσείου, οι συλλογές αριθμούν περισσότερα από 2.700.000 δείγματα και 100 τύπους (ολότυπους, παράτυπους, κ.α.). Η επιμέλεια των δειγμάτων γίνεται από τις πέντε εφορίες του Μουσείου, με βάση τα διεθνή πρότυπα ως προς τη συντήρηση και αποθήκευσή τους. Στις τρεις πρώτες εφορίες γίνεται η διαχείριση των ζωικών οργανισμών ανάλογα με τη ζωική ομάδα, των *σπονδυλωτών*, *αρθροπόδων* και *μαλακίων και άλλων σπονδυλών*. Επίσης σε αυτές υπάρχουν τα ξηρά δείγματα-οστά, τα δέρματα, τα ταριχευμένα έντομα, κελύφη που φυλάσσονται σε ειδικές ντουλάπες, δείγματα σε 75% και 100% αλκοόλη και δείγματα-ιστοί, αίμα και ολόκληρα ζώα σε κατάψυξη. Η τέταρτη εφορεία είναι η *Εφορεία Φυτών*, η οποία διαχειρίζεται τα φυτά,

τους μύκητες, τα βρύα και τις λειχήνες και περιλαμβάνει δείγματα φυτοθήκης, ζωντανή συλλογή και άλλα. Τέλος η πέμπτη εφορεία είναι η *Εφορεία Παλαιοντολογίας*, η οποία διαχειρίζεται τα πετρώματα, τα ορυκτά και τα απολιθώματα. Όλες αυτές οι συλλογές χρησιμοποιούνται για την εκπόνηση προ και μεταπτυχιακών διατριβών, για το δανεισμό σε άλλους ερευνητές, για την ανταλλαγή δειγμάτων με άλλα μουσεία, για την υποστήριξη ερευνητικών και διαχειριστικών προγραμμάτων, για την καταγραφή και τη διατήρηση της γέω και βιοποικιλότητας της Μεσογείου και φυσικά για τον εμπλουτισμό της έκθεσης του μουσείου.

Επόμενο βήμα των επιμελητών είναι ο προσδιορισμός του επιθυμητού κοινού. Με αυτό τον τρόπο θα γίνει μια κατανομή των αναγκών και των προσδοκιών των επισκεπτών έτσι ώστε να δημιουργηθεί ο εκθεσιακός χώρος. Ένας από τους βασικούς άξονες του Μουσείου είναι η εκπαιδευτική δραστηριότητα και για αυτό το λόγο δημιουργήθηκε ο Έρευνότοπος. Ένας χώρος ειδικά διαμορφωμένος για τα παιδιά που διαθέτει διαδραστικές δραστηριότητες. Το Μουσείο απευθύνεται σε όλα τα είδη του κοινού τόσο σε θέμα εκθεμάτων όσο και σε θέμα αναγκών μέσα στο χώρο (χώρο για άτομα με ειδικές ανάγκες, ελεύθερο χώρο για το θηλασμό κ.α.).

Στο επόμενο στάδιο αρχίζει η δημιουργία και η οργάνωση των εκθεμάτων. Είναι το πιο ουσιώδες κομμάτι στον ερμηνευτικό σχεδιασμό διότι είναι το κλειδί για την επιτυχία του εγχειρήματος. Στόχος των εκθέσεων είναι να μπορούν οι επισκέπτες να συμμετέχουν ενεργά και να ανακαλύπτουν τη γνώση μέσα από τρισδιάστατα πρωτότυπα και διαδραστικά εκθέματα. Θα πρέπει να ξανά τονιστεί ότι το κτήριο έπαιξε σημαντικό ρόλο στο να δημιουργηθεί ο χώρος αυτός. Το πρώην κτήριο της Δ.Ε.Η. έγινε δωρεά από το Δήμο Ηρακλείου στο Πανεπιστήμιο Κρήτης με στόχο να στεγάσει το Μουσείο

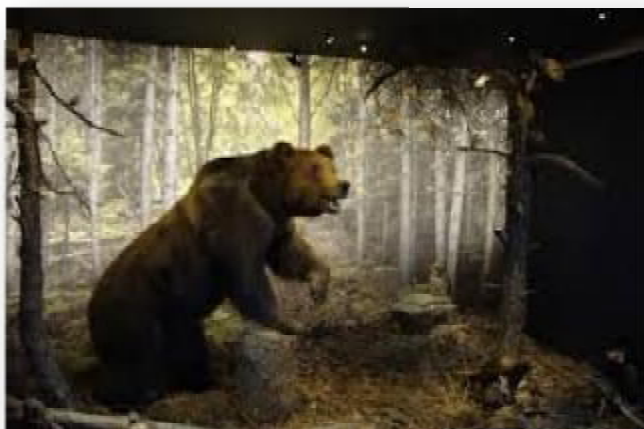
Φυσικής. Όπως ανέφερε και η κυρία Μαρία Ιωαννίδου, υπεύθυνη για την διαμόρφωση των εκθεμάτων του Μουσείου: « υπάρχει σύγκριση

Εικόνα 3: Ο Έρευνότοπος

μεταξύ των χώρων. Πριν ήταν ένας χώρος που έδινε φως στην πόλη και τώρα στο μετασχηματισμό του συνεχίζει να δίνει τα φώτα του σε αυτήν.» Ο χώρος αυτός είναι ένας χώρος πολύ μεγάλος για τα δεδομένα της Ελλάδας και βρίσκεται στην παραλιακή του Ηρακλείου κοντά στο κέντρο. Έχει 6 ορόφους εκ των οποίων οι 4 χρησιμοποιούνται για τα εκθέματα.

Η πρώτη έκθεση του μουσείου ήταν ο Ερευνότοπος Σταύρος Νιάρχος. Η κυρία Κατερίνα Βορεάδου, υπεύθυνη για την διαμόρφωση των εκθεσιακών χώρων στον εκπαιδευτικό τομέα σε μια συνέντευξή της τονίζει ότι : «ο Ερευνότοπος είναι ένας χώρος περίπου 250τμ αποκλειστικά φτιαγμένος για τα παιδιά που ουσιαστικά είναι μια μικρογραφία της φύση. Όλα τα οικοσυστήματα βρίσκονται μέσα εκεί σε μια μικρή διάσταση. Σε αυτό το χώρο τα παιδιά χρησιμοποιώντας όλες τους τις αισθήσεις, κυριολεκτούμε σε αυτό, όχι μόνο την όραση και την ακοή αλλά και την όσφρηση, τη γεύση, μπορούν να μάθουν για το περιβάλλον μέσα από διαδραστικές δραστηριότητες.»

Εικόνα 4: Ένα από τα Μεγαδιорάματα. Η αρκούδα στο δάσος.

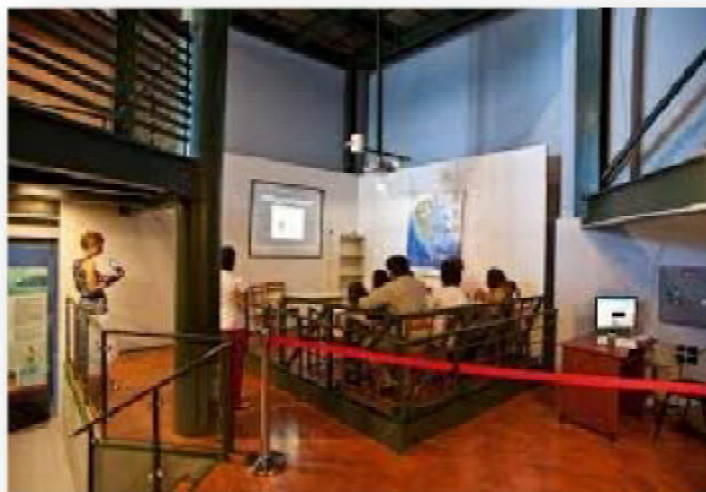
Μεγάλο ποσοστό των συλλογών που εκτίθενται στο εκθεσιακό χώρο του Μουσείου έχουν γίνει μέρος των Μεγαδιωραμάτων (εικόνα 4). Τα Μεγαδιωράματα είναι η ρεαλιστική αναπαράσταση του φυσικού

περιβάλλοντος και αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα του χώρου και καταλαμβάνουν τρία επίπεδα στον πυρήνα του διατηρητέου βιομηχανικού κτηρίου. Η φιλοσοφία και ο στόχος τους είναι η συγκριτική προβολή των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών της Μεσογειακής λεκάνης με κέντρο αναφοράς την Κρήτη και την Ελλάδα. Στα Μεγαδιωράματα αναδεικνύεται η ζωή στα δάση, στους θαμνότοπους, στους υγρότοπους, στις ακτές, στις ερήμους και στα αλπικά οικοσυστήματα της Μεσογείου. Ένας άλλος χώρος όπου αρκετές από τις συλλογές εκτίθενται είναι το «Ζωντανό Μουσείο». Δημιουργώντας αυτό το χώρο οι ερμηνευτές θέλουν να δείξουν τις διαφορές των ζώων σε σχέση με τη περιοχή που ζουν. Τι υπάρχει στη Κρήτη και τι όχι και πόσο επικίνδυνα είναι αυτά που ζουν σε αυτήν. Οργάνωσαν ένα χώρο λοιπόν με τερράρια και ενυδρεία γλυκού νερού όπου οι επισκέπτες μπορούν να

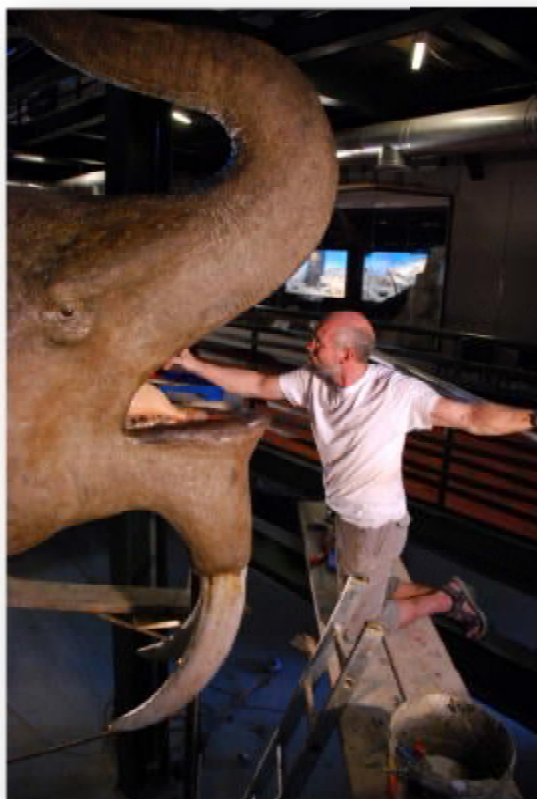
παρατηρήσουν ζωντανά ζώα της Μεσογείου, όπως οχιές, βατράχια, χελώνες, ιγκουάνα, ποντίκια, τρίτωνες και πολλά άλλα, ταξιδεύοντας από τα ερημικά στα υγρά οικοσυστήματα.

Ο εκθεσιακός χώρος είναι διαμορφωμένος με τέτοιο τρόπο θέλοντας να βοηθήσει τον επισκέπτη να κάνει ένα ταξίδι από τα ψηλά βουνά στον τέρμα επάνω όροφο, περνώντας από τα δάση και την θάλασσα στους από ακριβώς από κάτω ορόφους, καταλήγοντας σε χώρους κάτω από τη γη στον τέρμα κάτω όροφο.

Εικόνα 5: Η σεισμική τράπεζα "Εγκέδαλος"

Στο υπόγειο λοιπόν έχουν σχεδιάσει ένα προσομοιωτή σεισμού τον «Εγκέλαδο», ο οποίος παρέχει πληροφορίες για την κατανόηση του φαινομένου, ενημερώνει για την σωστή αντιμετώπιση και παράλληλα προσομοιώνει πραγματικούς σεισμούς (εικόνα 6) Είναι ένα πρόγραμμα σε συνεργασία με τον ΟΑΣΠ, όπου ο επισκέπτης συμμετέχει ενεργά μαθαίνοντας πώς να προστατευτεί από τους σεισμούς.

Εικόνα 7: Το Δεινοθήριο υπό την κατασκευή του μέσα στο χώρο του Μουσείου.

Ένα πολύ βασικό έκθεμα του Μουσείου είναι το Γινάντιο Δεινοθήριο, (εικόνα 7) ένα ζώο που έζησε πριν από 8,5 εκατομμύρια χρόνια και ανακαλύφθηκε από τους επιστήμονες του Μουσείου στην περιοχή της Αγίας Φωτιάς στη Σητεία Κρήτης. Μια ομάδα αποτελούμενη από Ολλανδούς τεχνικούς αλλά και από τους ίδιους τους επιστήμονες κατάφεραν να ανασυνθέσουν στις πραγματικές του

διαστάσεις το ομοίωμα του Δεινοθηρίου μέσα στο χώρο του Μουσείου. Το σώμα του ζώου είναι διαστάσεις σε ύψος 4,5 μέτρα και σε μήκος 6,5 μέτρα. Ήταν δηλαδή τρίτο μεγαλύτερο θηλαστικό που έχει βρεθεί στο κόσμο.

Η ολοκλήρωση του εκθεσιακού χώρου έγινε με τη δημιουργία χώρων για τα εκπαιδευτικά προγράμματα (εικόνα 8). Η εκπαίδευση είναι ένα πολύ μεγάλο κεφάλαιο από μόνο του. Είναι πλέον η κυρίαρχη δραστηριότητα του Μουσείου.

Εικόνα 8: Ένα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα: " Η Φώκια και η Αρκούδα"

Μέσα από κατάλληλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες γίνεται προσπάθεια να προσεγγίσουν οι επισκέπτες τον πλούτο και τις ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος, να κατανοήσουν τις διαδικασίες και τις

αρχές που διαμορφώνουν τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και τέλος να ευαισθητοποιηθούν για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει το περιβάλλον από τον τρόπο ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Οι εκπαιδευτικές του δραστηριότητες κινούνται σε τέσσερις άξονες. Ο πρώτος είναι η σύνδεση Μουσείου- Σχολείου- Πανεπιστημίου, με την ενημέρωση και την επιστημονική στήριξη των εκπαιδευτικών στο έργο τους αλλά και την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του μαθηματικού και φοιτητικού κοινού. Ο δεύτερος είναι η Δια Βίου Εκπαίδευση ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, ο τρίτος άξονας είναι η ανάπτυξη της ιδέας των εθελοντών με την ενεργοποίηση των μικρών και μεγάλων φίλων του Μουσείου και ο τελευταίος είναι ο σχεδιασμός και η παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού για το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας και της Μεσογείου. Όλες οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες υλοποιούνται από μουσειοπαιδαγωγούς ή ειδικευμένους επιστήμονες, οι οποίοι είναι πτυχιούχοι τμημάτων Βιολογίας και Περιβάλλοντος και έχουν εμπειρία στη διαχείριση σχολικών ομάδων. Στόχος του Μουσείου είναι η καλλιέργεια της παιδείας των γνώσεων για μια ουσιαστική προσέγγιση του χώρου μέσα από ένα πλαίσιο δημιουργίας, ψυχαγωγίας και εκπαίδευσης και ανάπτυξης του παιδαγωγικού

στοχασμού. Πάνω από έντεκα διαφορετικά εκπαιδευτικά προγράμματα πραγματοποιούνται όλο το χρόνο για όλες τις ηλικίες των μικρών φίλων. Σκάβουν, εξερευνούν στο χώρο του μουσείου, συναντάνε την χελώνα και την νυχτερίδα, ακούνε και λένε παραμύθια, μαθαίνουν για τους δεινόσαυρους, βοηθάνε τη φώκια και την αρκούδα να διατηρήσουν το σπίτι τους καθαρό και μαθαίνουν τα πάντα για τη φύση. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία της διερευνητικής μάθησης γίνονται μικροί επιστήμονες, παρατηρούν, συζητάνε, ερευνούν, κατασκευάζουν και ανακαλύπτουν μόνοι τους τη γνώση.

Δεν θα μπορούσε ένας χώρος να είναι ολοκληρωμένος εάν πέρα από τις προσδοκίες των επισκεπτών δεν καλύψει και τις ανάγκες του. Ο χώρος διαθέτει μέρη ανάπαυσης, προσωπικό σε όλους τους χώρους οι οποίοι είναι διατεθειμένοι να εξυπηρετήσουν σε ότι χρειαστεί ο επισκέπτης, πωλητήριο, τα εκθέματα είναι σε περίοπτη θέση για να μην τον κουράζουν και φυσικά υπάρχει πρακτικός και εννοιολογικός προσανατολισμός. Ο εκθεσιακός χώρος θα πρέπει να επιτύχει τους στόχους του εγχειρήματος έχοντας την ευελιξία για τυχόν αλλαγές στο μέλλον.

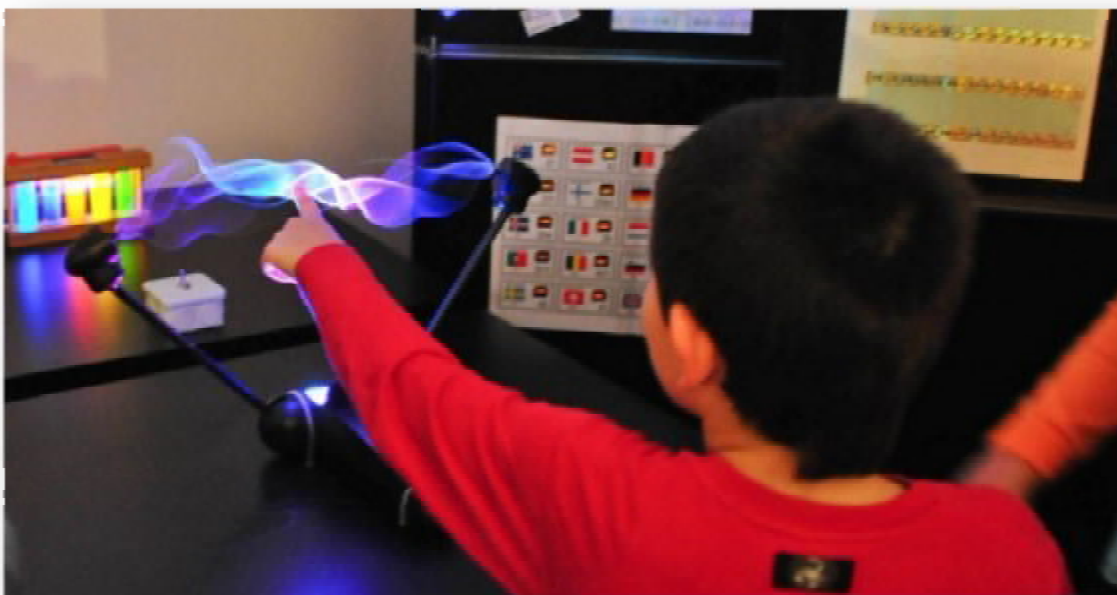

Εικόνα 9: Ο Δεινόσαυρος Rex στην αυλή του Μουσείου.

Ένας παράγοντας που ενισχύει τον εκθεσιακό χώρο είναι να υπάρχει η δυνατότητα για τη δημιουργία διάφορων περιοδικών εκθέσεων. Ο επισκέπτης έχει ανάγκη να βλέπει κάτι διαφορετικό και αυτό είναι που θα τον κάνει επανερχόμενο. Σήμερα στο ΜΦΙΚ φιλοξενούνται δυο περιοδικές εκθέσεις με πολύ μεγάλη επιτυχία. Η πρώτη

περιοδική έκθεση είναι οι δεινόσαυροι extreme. Τα πιο ακραία πλάσματα της εποχής των δεινοσαύρων βρίσκονται μέσα κι έξω από το μουσείο μέσα από κινούμενα ρομποτικά ομοιώματα στο φυσικό τους μέγεθος (εικόνα 9). Ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να περπατήσει ανάμεσα σε τεράστιους και διάσημους δεινόσαυρους με μεγάλα νύχια και κέρατα και να ακούσουν την ανάσα τους και τις φωνές του. Η δεύτερη έκθεση είναι τα Φωτεινά Μυστήρια Ολογράμματα, 3D και Οπτικά

Παράδοξα. Η έκθεση πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία του Ελληνικού Ινστιτούτου Ολογραφίας και του Ινστιτούτου Τεχνολογίας και Έρευνας Κρήτης. Η έκθεση αυτή σκοπό έχει να παρουσιάσει στο κοινό με ένα απλουστευμένο τρόπο τις οπτικές τεχνολογίες επεξηγώντας φαινόμενα απεικόνισης αντικειμένων και τις

Εικόνα 10: Φωτογραφία από την έκθεση "Φωτεινά Μυστήρια"

σύγχρονες εφαρμογές τους. Ο κύριος κορμός της έκθεσης είναι το ταξίδι στο κόσμο της ολογραφίας έχοντας τη δυνατότητα ο επισκέπτης να δει από κοντά τα συλλεκτικά ολογράμματα και τις τρισδιάστατες αναπαραστάσεις σε θέματα σχετικά με τη φύση και τα φυσικά φαινόμενα (εικόνα 10).

Τελικό στάδιο και πολύ αποτελεσματικό στην οργάνωση του εκθεσιακού χώρου είναι το μάρκετινγκ. Η ανάπτυξη και η υλοποίηση της στρατηγικής δεν έχει νόημα αν οι φιλοδοξίες και οι δραστηριότητες του Μουσείου δεν προβάλλονται. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη εξωτερική εικόνα και προφίλ, να διαμορφώσει τη φυσιογνωμία κάθε χώρου και να δημιουργεί καμπάνιες και δημόσιες σχέσεις για την υποστήριξη των αλλαγών. Το Μουσείο έχει δώσει συνεντεύξεις σε αρκετά μέσα μαζικής ενημέρωσης και ενημερώνει συνεχώς για οτιδήποτε δραστηριότητα πραγματοποιείται στο χώρο. Καινούργιες εκθέσεις, παρουσίαση βιβλίων, σεμινάρια, συνέδρια, ομιλίες, εκδρομές και άλλα πολλά είναι μερικές από τις κινητοποιήσεις που προβλήθηκαν.

3.4.III Χρήση ερμηνευτικών και εκθεσιακών μέσων⁵³

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας είχε πάντοτε στόχο να παρουσιαστεί στο κοινό ως ένα βιωματικό μουσείο. Τα βιωματικά μουσεία είναι φυσικοί χώροι στους οποίους οι επισκέπτες δεν είναι απλοί θεατές, αλλά έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε μια «χωρική αφήγηση», ένα ζωντανό περιβάλλον, καθώς τα εκθέματα τους προσκαλούν σε διάλογο. Εδώ η πρόληψη της πληροφορίας αποκτά τη μορφή «βιωματικής εμπειρίας», στα πλαίσια της οποίας ενεργοποιείται το σύνολο των αισθήσεων: ο επισκέπτης αλληλεπιδρά με τον περιβάλλοντα χώρο, βλέπει, ακούει, μυρίζει, αγγίζει, ανακαλύπτει και κατανοεί. Στόχος του βιωματικού μουσείου είναι να συναρπάσει τον επισκέπτη από την πρώτη ματιά μέχρι την έξοδό του.

Η χρήση των ερμηνευτικών και των εκθεσιακών μέσων βοηθούν στο να γίνει ένα μουσείο βιωματικό. Το ΜΦΙΚ έχει εκπληρώσει αυτό το στόχο κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό διότι διαθέτει αρκετά. Η εμφάνιση ενός ρομπότ μπαίνοντας στην είσοδο του Μουσείου αποτελεί ένα από αυτά. Το ρομπότ λέγεται ΜΦΙΚ και είναι προγραμματισμένο να σε οδηγήσει και να προσανατολίσει στον εκθεσιακό χώρο. Τα κείμενα που διαθέτει το Μουσείο είναι αρκετά αλλά όχι αποπνικτικά. Υπάρχουν banners που σε κατευθύνουν στο χώρο και σε ενημερώνουν, μεγάλες αφίσες που πληροφορούν για τις δραστηριότητες του μουσείου, φωτογραφίες, χάρτες, αναπαραστάσεις.

Οι λεζάντες στα εκθέματα παίζουν σημαντικό ρόλο καθώς είναι σε ένα χαμηλό ύψος έτσι ώστε να είναι ορατές και για τα παιδι-ά αλλά και για τα άτομα με ειδικές ανάγκες που κάθονται σε καροτσάκι, τα κείμενα αναφέρουν τα πολύ βασικά στοιχεία και είναι γραμμένα σε αγγλική και ελληνική γλώσσα. Στις λεζάντες των Μεγαδιοραμάτων υπάρχει μια φωτογραφία με την εικόνα που αντικρίζει ο επισκέπτης έχοντας νούμερα πάνω από τα ζώα και τα φυτά τα οποία τους παραπέμπει στο αντίστοιχο κείμενο για το κάθε ζώο ή φυτό ξεχωριστά. Στο Ζωντανό μουσείο πέρα από το κείμενο υπάρχει και ένας χάρτης της Μεσογείου σε κάθε λεζάντα ξεχωριστά που με το πιο έντονο χρώμα τονίζει την περιοχή που ζει το κάθε ζωντανό ζώο.

Άλλα πιο κοινά μέσα είναι οι κινηματογραφικές προβολές και οι βιντεοπροβολές. Επίσης σε όλα σχεδόν τα εκθέματα διατίθεται ο Κώδικας QR (QR

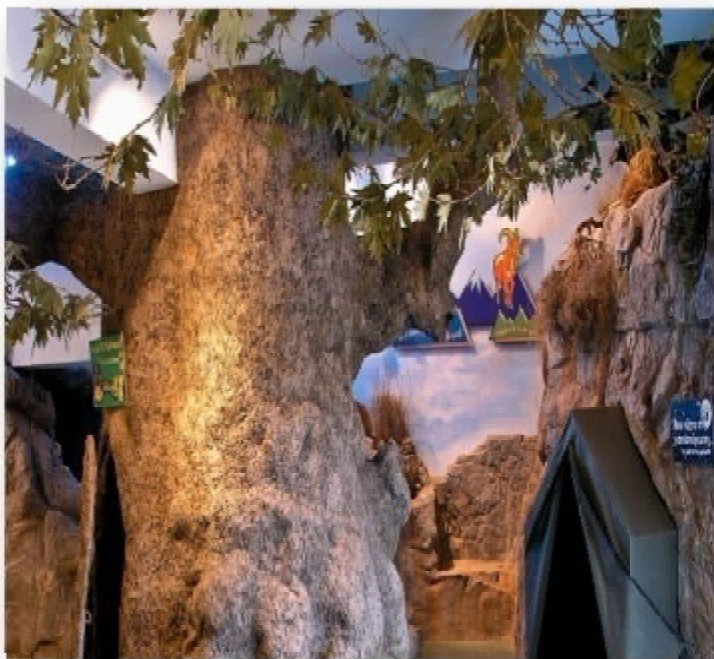
---

⁵³ <http://www.nhmc.uoc.gr/el>

Code), το οποίο είναι ένα πρόγραμμα στο κινητό όπου ο επισκέπτης μπορεί να σαρώσει πάνω στο Κώδικα και να πλοηγηθεί στο ιντερνέτ όπου του εμφανίζονται οι λεζάντες σε ότι γλώσσα επιθυμούν. Στο μέλλον θα έχουν την δυνατότητα διαβάσουν και περισσότερες πληροφορίες.

Ο Ερευνότοπος είναι ένα ερμηνευτικό μέσο από μόνος του. Μπαίνοντας μέσα σε αυτό το χώρο μπορούν τα παιδιά να σκάψουν και να βρουν κόκαλα στην άμμο, να μπουν σε μια μικρή σπηλιά με τα καπέλα του παλαιοντολόγου και να μάθουν για αυτόν, να μπουν σε μια σκηνή όπου υπάρχουν κάποια

Εικόνα 11: Το μεγάλο Πλατάνι μέσα στο χώρο του Ερευνότοπου.

ζωάκια που λένε την ιστορία τους σαν παραμύθι, να μυρίσουν διάφορα φυτά, να μπουν μέσα σε ένα τεράστιο πλατάνι που αναπαριστάται στο χώρο στο φυσικό του μέγεθος, να οδηγήσουν ένα καράβι, να αγγίξουν διάφορους κορμούς από δέντρα για να μάθουν να τα ξεχωρίζουν (εικόνα 11). Επίσης έχουν την δυνατότητα να δουν χελωνίτσες ζωντανές από κοντά, να ζωγραφίσουν, να λύσουν γρίφους, να φτιάξουν κατασκευές, να παίξουν επιτραπέζια και να διαβάσουν παραμύθια. Μέσα σε αυτό το χώρο υπάρχουν και πολλές οθόνες που αφηγούνται ιστορίες ειδικά για το περιβάλλον. Είναι ένας μοναδικός χώρος που τα παιδιά ζουν τη βιωματική εμπειρία.

Οι περιοδικές εκθέσεις έχουν τους δεινόσαυρους που κουνιούνται και βγάζουν ήχους και τα ολογράμματα τα οποία προσφέρουν πειράματα στα οποία ο επισκέπτης συμμετέχει ενεργά. Για παράδειγμα στα Φωτεινά Μυστήρια υπάρχουν καθρέπτες που έχουν ως στόχο να δημιουργήσουν οφθαλμαπάτες στον επισκέπτη, μπορούν να παίξουν μουσική στον αέρα με ακτίνες λέιζερ και πολλές άλλες δραστηριότητες που χρησιμοποιούν πιο πολύ τα ψηφιακά ερμηνευτικά μέσα.

Τέλος από τα πιο σημαντικά ερμηνευτικά μέσα είναι οι συνεχείς δραστηριότητες και εκδηλώσεις προκειμένου να προσελκύσει τον επισκέπτη να

επισκεφθεί ξανά το μουσείο έχοντας στο μυαλό του ότι θα δει κάτι διαφορετικό. Το ΜΦΙΚ έχει οργανώσει πολλές τέτοιες εκδηλώσεις και δραστηριότητες όπως είναι οι Δαρβινικές Δευτέρες στις οποίες αναβιώνουν μια χαλαρή και ανεπίσημη συζήτηση πάνω σε θέματα που επιδέχονται μια εξελικτική προσέγγιση. Μια άλλη εκδήλωση που πετυχημένη είναι η «Μια Νύχτα στο Μουσείο», όπου μια φορά το χρόνο συνήθως το καλοκαίρι το Μουσείο παραμένει ανοιχτό έως αργά τα μεσάνυχτα και προσφέρει διάφορες δραστηριότητες, χορό, παιχνίδια και μυστήριο. Επίσης τα «Σάββατα με τον επιστήμονα» είναι μια εκδήλωση στην οποία τα παιδιά γνωρίζουν και ανταλλάσσουν απόψεις με έναν επιστήμονα σχετικά με κάποιο θέμα διαφορετικό κάθε φορά και μετά ερευνούν, παίζουν και φτιάχνουν διάφορες δραστηριότητες μέσα στον εκθεσιακό χώρο του Μουσείου

Όλα τα παραπάνω βοηθούν ώστε να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές οι πληροφορίες και τα περιεχόμενα έχοντας προκαλέσει τον επισκέπτη να απελευθερωθεί, να χαλαρώσει και να συμμετάσχει ώστε οι γνώσεις του να κλειδώσουν ως ευχάριστες εμπειρίες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αυτή η εργασία έχει ως στόχο να αναδείξει τη σπουδαιότητα της ερμηνείας και της επικοινωνίας στους επισκέπτες μέσα στους σύγχρονους μουσειακούς χώρους προκειμένου να νοηματοδοτηθούν τα εκθέματα με το σωστό τρόπο και παράλληλα να αναπτυχθεί η γνώση των επισκεπτών. Έχοντας αναφέρει το τι είναι ερμηνεία με ορισμούς και έρευνες από επιστήμονες στο πέρασμα του χρόνου, έγινε αναφορά για τη σημασία της στα σύγχρονα μουσεία και την επίδρασή της

Στη συνέχεια αναλύθηκε η έννοια της μουσειακής επικοινωνίας, τα μέσα που χρησιμοποιεί και το πώς έχει εξελίξει τα δεδομένα μέσα στα μουσεία.

Ο σχεδιασμός ενός μουσείου δεν είναι εύκολη υπόθεση και θέλει γνώση και εμπειρία. Ο ερμηνευτής καλείται να αναλύσει με κάθε λεπτομέρεια όλες τις ερμηνευτικές τεχνικές με στόχο να προσελκύσει και να επικοινωνήσει με το κοινό.

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης θεωρείται από τα σπάνια μουσεία με ποσοστά εξέλιξης σε τόσο γρήγορο ρυθμό. Ο χώρος που στεγάζεται, το προσωπικό που εξυπηρετεί, τα εκθέματα και ο τρόπος που εκτίθενται εξελίσσεται συνεχώς. Η πρακτική άσκηση που πραγματοποίησα μέσα σε αυτό το Μουσείο μου έδωσε την ευκαιρία να μάθω αρκετά για την πορεία του από την αρχή μέχρι σήμερα. Μετά από συνεντεύξεις με τον διευθυντή κ. Μυλωνά και με την πολύτιμη βοήθεια της κ. Τρικαλή υπεύθυνη στη βιβλιοθήκη του Μουσείου είχα την απόλυτη πρόσβαση σε οποιαδήποτε πληροφορία ήθελα. Επομένως, οι πολλές έρευνες, συνεντεύξεις και προσωπική εμπειρία δουλεύοντας στο χώρο του Μουσείου με έκαναν να συνειδητοποιήσω ότι θεωρείται από τα πετυχημένα σύγχρονα μουσεία δικαιολογημένα.

Ο ερμηνευτικός σχεδιασμός είναι μια έννοια άγνωστη στο Μουσείο Φυσικής. Όμως εν άγνοια του έχει καταφέρει να επιτύχει πολλές από τις κατηγορίες του ερμηνευτικού σχεδιασμού. Το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών μένει ευχαριστημένο σε επιμορφωτικό και επικοινωνιακό επίπεδο. Έχει μια πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος και των ζώων που εξειδικεύεται ολόκληρο το προσωπικό για αυτό το σκοπό. Πέρα από τους επιστήμονες που βρίσκονται στα εργαστήρια όπου και οφείλεται το πενήντα τοις εκατό της εργασίας που έχει γίνει το προσωπικό μέσα στο Μουσείο δίνει όλο του το είναι για να εκπληρωθούν οι στόχοι του.

Η εκπαίδευση έχει το βασικότερο ρόλο αφού δίνουν μεγάλη προσοχή σε ότι αφορά τα εκπαιδευτικά προγράμματα και στην προσέλκυση των μικρών φίλων μέσω διαδραστικών μέσων στα εκθέματα. Η κατάσταση οικονομικά δεν επαρκεί για να εκπληρώσουν τους στόχους τους καθώς δεν υπάρχει αρκετή βοήθεια από εξωτερικούς παράγοντες. Ανεξάρτητα από αυτό όμως με τη σωστή διαχείριση το Μουσείο καταφέρνει σιγά-σιγά να εξελίσσεται και να φέρνει εις πέρας τους σκοπούς του.

Δική μου προσωπική άποψη είναι ότι αυτό το μουσείο έχει ξεπεράσει τα όριά του προκειμένου να φτάσει στο επίπεδο που είναι και σε αυτό οφείλεται και η επιτυχία του. Όμως έχει ακόμα πολλές προοπτικές εξέλιξης και είναι δεκτικό σε αυτές εξελίσσοντας συνεχώς. Ένας σωστός ερμηνευτικός σχεδιασμός και μια οργανωμένη μουσειακή πολιτική θα έφερνε το Μουσείο στα πρότυπα των ευρωπαϊκών μουσείων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- E. Hooper- Greenhill, Education, communication and interpretation: Towards a critical pedagogy in museums. In *The Educational Role of the Museum*, 1994, London: Routledge, 3-28
- Οικονόμου Μ., Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα, Αθήνα, 2003, εκδόσεις Κριτική, σελ 59-97
- Οικονόμου Μ., Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα, 2003, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σ 81
- Μπούνια, Α. (2004). Τα Πολυμέσα ως Ερμηνευτικά Εργαλεία στα Ελληνικά Μουσεία: Γενικές Αρχές και Προβληματισμοί
- Tony Bennett, “Museums and the people”, στο *The Museum Time Machine* Robert Lumley (επιμ.). London and New York: Routledge for Comedia, 1988, σελ 25-35
- Χουρμουζιάδη Α., Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: Ο εκθέτης- το έκθεμα- ο επισκέπτης, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2006
- Fiske, J. (1992), Εισαγωγή στην Επικοινωνία, Αθήνα: Αιγόκερως, σ. 7
- Βρύζας Κ., Τεχνολογίες της επικοινωνίας και ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας: Από τη γραφή στα ψηφιακά δίκτυα, εκδόσεις Βάνια, Θεσσαλονίκη, 2005, σελ 17
- Λαπούρτας, Α, Δημητράκη, Α., Μουσείο και επικοινωνία: περί όρων και ορίων, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 1993, 48, 87-94
- Μούλιου Μ., Μπούνια Α., Μουσεία και επικοινωνία, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, Σεπτέμβριος 1999, 72, σ.42
- Bonnye E. Stuart, Marilyn S. Sarrow, Laurence Stuart, Αποτελεσματική Επικοινωνία στις Σύγχρονες Επιχειρήσεις, Εκδόσεις: Κριτική, σ. 35-36
- Desvallees A. & Mairesse F., Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας, Armand Colin, σ 34
- Mastoris, S, and Shaw, L. 1996, “Museum and Reminiscence Work” , *Museum Practice*, vol. 1, issue 3, UK, 58-59
- Μουσούρη Θεανώ, Μουσεία για όλους: Προγράμματα Προσέγγισης στο Διεθνή Χώρο, *Αρχαιολογία & Τέχνες* 72, σ 68

Hooper-Greenhill, E. (1994a), *Museum and their Visitors*, Λονδίνο: Routledge

Cameron D., 1968. “A viewpoint: The Museum as a communication system and implications for museum education”, *Curator*, no 11, σ 33-40

McLuhan M., Parker H. και Barzun J., 1969. *Le musée non linéaire. Exploration des méthodes, moyens et valeurs de la communication avec le public par le muse*, γαλλική μτφρ. B.Deloché, F. Mairesse και S. Nash, Lyon, Aleas, 2008

Paulette M. McManus, “Oh, Yes, They Do: How Museum Visitors Read Labels and Interact with Exhibit Texts”, *Curator* 32 (3), 1989, pp.174-189

Pierre Bordieu and Alan Darbel, *The Love of Art: European Museums & Their Public*, Cambridge: Polity Press, 1997 pp 113

Μπουρτζάκης Σηφ. (1987), *Νεοελληνική Εκπαίδευση (1921-1985), Εξαρτημένη ανάπτυξη, β' έκδοση*, Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg

Λαΐα Ορφανίδη, *Εισαγωγή στη Μουσειολογία*, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου: τμήμα Μεσογειακών σπουδών, Ρόδος, 2003, σ 13

“Race et differences raciales”- Declaration d’anthropologistes et de geneticiens, Paris, 15 Juillet 1952, *Nouvelles de l’ICOM* 4

Lourenco, M. (2003) A contribution to the history of University Museums and collections in Europe. *Museologia*, 3, 17-26

Αντζουλάτου- Ρετσίλα, Ε. (2005) *Μουσειολογικά Επτανήσου: Η συμβολή των μουσείων στην προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς*. Στο Ι. Θ. Μάζης (επιμ.), *Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήσης, σ 265-283

Δημόπουλος Κ. & Καφετζής Ι., *Τα Μουσεία των Φυσικών Επιστημών και της Τεχνολογίας στην Ελλάδα: προς τη συγκρότηση ενός δικτύου μη τυπικής εκπαίδευσης*, *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 7 (1-2), 25-40, 2014

<http://www.nhm-wien.ac.at>

<http://www.nhmc.uoc.gr/el>